

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue Özel Sayı 1 (Ekim/October 2023), s. 14-36.

Geliş Tarihi-Received: 08.09.2023

Kabul Tarihi-Accepted: 15.10.2023

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1357042

Maksim Gorki'in *Ana* ve Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik

Socialist Realism in Mother by Maxim Gorky and Yusuf from Kuyucak by Sabahattin Ali

Derya BİDERCİ DİNÇ*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Maksim Gorki'nin *Ana* ve Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* romanlarını toplumcu gerçekçilik açısından karşılaştırmalı olarak incelemektir. İki farklı ülke edebiyatına etki eden yazarlar, Maksim Gorki ve Sabahattin Ali, yaşadıkları toplumun gerçeklerini eserlerinde yansıtmışlardır. Her iki yazar, eserlerini sıradan insan, sosyal adaletsizlik, ahlaki yozlaşma ve ezen-ezilen izlekleri çerçevesinde şekillendirmişler ve toplumcu gerçeklik yönteminin esaslarını vurgulamışlardır. Toplumsal gerçekleri anlatırken, toplumun bireylere biçtiği rolleri de eserlerinde işlemişlerdir. Bu çalışmada, yazarların eserleri toplumcu gerçekçilik yöntemi çerçevesinde yazıldıkları dönemler, konu, olay örgüsü ve karakterler arasındaki benzerlikler ve farklılar açısından ele alınarak incelenmiştir. Edebiyatın karşılaştırma yönteminden yararlanılarak elde edilen veriler, eserlerden örneklerle desteklenip açıklanmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde toplumcu gerçekçiliğin ne olduğu, Rus ve Türk edebiyatlarında nasıl algılandığı ve nasıl kullanıldığı açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde ise eserler toplumcu gerçekçilik açısından incelenmiş, ayrıca erkeğe ve kadına biçilen toplumsal roller karakterler aracılığıyla ele alınmıştır. Eserler, toplumcu gerçekçiliğin gerçek yaşamı yansıtmaya, halkı bilinçlendirme, sosyalist ve sınıfsız bir toplumu hedefleme ve idealize edilmiş kahraman ilkelerinin kullanımı açısından ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ulaşılan sonuçlar karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı edebiyat, toplumcu gerçekçilik, toplumsal rol, ezen-ezilen izleği.

Abstract

This study aims to analyze socialist realism in Maxim Gorky's *Mother* and Sabahattin Ali's *Yusuf from Kuyucak*. In their works, Maxim Gorky and Sabahattin Ali reflect the realities of the societies in which they lived. Their works deal with social injustice, moral corruption, and the oppressed-oppressor. They reflect their societies' realities through the experiences of the characters known as 'minor humans'. The comparison method of literature is used to analyze these novels, this study examines the similarities and differences of these novels in terms of periods in which they were written, subjects, plots, and characters. The introduction part of this study deals with socialist realism, and how it is used in Russian and Turkish works of literature. In the following sections of the study, socialist realism is examined through the close reading of the novels. The use of socialist realism principles such as mirroring life,

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, İstanbul/Türkiye, e-posta: deryabidercidinc@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9443-7136.

shaping the consciousness struggles to create a socialist and classless society, and idealizing a positive hero in both novels. These two novels are analyzed comparatively in terms of their socialist realism.

Keywords: Comparative literature, socialist realism, social role, theme of oppressor-oppressed.

Giriş

Toplumcu gerçekçilik, sanat ve edebiyat dünyasında önemli bir akım olarak kabul edilir. Bu akım, sanatın, toplumun gerçekleri, sorunları ve dönemin ruhu üzerine yoğunlaştığı bir yaklaşımı temsil eder. Toplumcu gerçekçilik, sanatı estetik bir yaratıcılık aracı olmasının ötesinde, toplumu anlama ve dönüştürme amacı taşıyan bir araç olarak görür. Sanat yoluyla toplumsal sorunları ve gerçekleri, ifade etmeyi hedefler. Toplumdaki adaletsizlikleri, sınıf farklılıklarını eleştirel bir şekilde ele alır ve toplumu bilinçlendirmeyi amaç edinir. Bu makale, toplumcu gerçekçilik akımının ilkeleri doğrultusunda, Maksim Gorki ve Sabahattin Ali'nin romanlarını incelemeyi ve yazarların temsilcileri oldukları toplumcu gerçekçilik akımı içerisindeki yerlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın esasını oluşturan romanları incelemeyi önce, toplumcu gerçekçilik akımının meydana gelişi, yazarların bu akımın temsilcileri olmalarını etkileyen sebepleri, Rus ve Türk edebiyatlarındaki yansımaları ve ilerleyişi çalışmanın giriş bölümünde ele alınmıştır. Ardından gelen bölümlerde, seçilen eserlerden örneklerle toplumcu gerçekçilik açıklanmış, karakterler ve karakterlerin toplumdaki rolleri, toplumcu gerçekçilik ilkeleri esas alınarak incelenmiştir. Yaygın olarak ataerkil yapıların hâkim olduğu toplumlarda yazan yazarlar bakış açılarını ve yaklaşımlarını ortaya koyarken karakterlerini toplumsal cinsiyet hiyerarşisi çerçevesinde cinsiyet rollerine büründürmüşler ve değişen toplumlarda erkeklerin ve kadınların yaşadıkları ve karşılaştıkları sorunları yansıtmışlardır. Eserlerde, erkek karakterler karşısında kadınların nasıl ele alındığı toplumsal cinsiyet bağlamında önemlidir. Toplumcu gerçekçilik akımı eserlerinde, erkek karakterler ve ataerkil anlayış genellikle daha baskın bir şekilde sunulmuştur. Kadın karakterlerin konumu erkek karakterlere göre toplumsal gerçekliği yansıtmak adına olduğu gibi aktarılsa da kadın ve erkeğin konumunu ele alırken, ataerkil toplum ve erkek karakterler birincil karakterler olarak sıkça yer bulmuş, kadınlar ise genellikle ikincil sığara konumlandırılmıştır. Kadın karakterlere daha az söz hakkı ve toplumdaki rollerine daha az yer verilmiştir. Netice itibarıyla yazarların sosyalist ideolojiye hizmet ettikleri, işçi ve köylü sınıfının problemine odaklandıkları, halkın sorunlarına eğildikleri, eserlerini sosyalist ideolojiyi halka anlatmak ve yaymak için bir tür araç olarak gördükleri, toplumsal mesajlar türetmeye çalıştıkları değerlendirilmelerine ulaşılmıştır.

Rus ve Türk Edebiyatında Toplumcu Gerçekçilik

Edebiyat alanında belirli zamanlarda, buldukları dönemin siyasi, politik, dini ve ekonomik özelliklerini yansıtan akımlar ortaya çıkmıştır. Toplumcu gerçekçilik anlayışı, burjuvadan sosyalizme, kapitalizmden komünizme geçmeyi hedefleyen Marksist teorinin bir propaganda aracı olarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren etkili bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Toplumcu gerçekçilik anlayışı Romantizme tepki olarak doğan gerçekçilik (Realizm) akımının devamı ve en son halidir. Toplumcu gerçekçilik bir diğer adıyla toplumsal gerçekçilik (sosyalist realizm), edebi eserlerin toplumsal ve gerçekçi bir bakış açısıyla yaratılması gerektiğini vurgulayan, gerçekçi öğeler kullanarak sosyalist ideale ulaşmayı amaçlayan bir akımdır. Bu akım, edebiyatta önceleri bir yöntem olarak görülmüş daha sonra edebi bir üslup olarak kabul edilmiştir. Marksist ideolojisinin eser ve sanatçı ile bağdaşması, sanat alanında yansımaları olan bu akım 1934 yılında Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde sosyalist realizm adıyla kuramlaştırılmış ve bu akımın ana ilkeleri ve sanatçının görevleri belirlenmiştir.

Bu kongrede, sanat, toplumsal gerçeği yansıtmalıdır ilkesi benimsenmiştir. Bu anlayışa göre, sanat gündelik yaşamı ele alır ve toplumla temas kurarsa, gerçek sanat olarak kabul edilir. Toplumcu gerçekçilik, sanatın nasıl olması gerektiği sorusuna cevap vermeye çalışırken toplumsal ve gerçekçi kavramları kullanır. Toplumcu gerçekçi bir sanat eseri, insanların gündelik yaşamlarındaki her şeyi tasvir eder, yani ortaya çıktığı dönemin ve toplumun koşullarını yansıtarak bu koşullarla birlikte var olur. Toplumda neyin var olduğunu gösterirken nasıl var olması gerektiğini de söyler. Bu bağlamda toplumcu gerçekçilik, idealize edilmiş olan düzeni göstererek ideal düzenin ve toplumun oluşturulması yolunda sanatı bir araç olarak görür.

Sanatçının görevi ise toplum tarihinin akışını doğru belirleyip, toplumun feodalizmden sosyalizme doğru nasıl ilerlediğini anlamak ve çözüm yollarını bulmak olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşıma göre, sanatçılar toplumdaki değişiklikleri, sınıf çatışmalarını ve sosyal sorunları anlamalı ve bu konuları eserlerinde yansıtmalıdır. "Toplumsal gerçekçilik, sanatçıdan hakikatin doğru ve somut bir tasvirini kendi devrimsel gelişimi içerisinde talep eder. Aynı zamanda hakikatin sanatsal tasvirinin tarihsel somutluğu ve doğruluğu emekçilerin sosyalizm ruhunda eğitilmesi ve fikirsel olarak biçim değiştirme göreviyle uyumluluk göstermelidir" (akt. Çetinkaya, 2020, s. 19-20). Toplumcu gerçekçilik, sanatçılardan sadece sanatsal bir yaratıcılık sergilemekle kalmayıp aynı zamanda toplumsal sorumluluk taşımalarını ve devrimci süreç içinde aktif rol almalarını, eserlerini toplum için kaleme almalarını bekler.

Toplumcu gerçekçilik bir amaç uğruna ortaya çıkmıştır; halkın ve komünist hükümetin hedefleri ele alınarak edebiyatın bu yönde hizmet etmesi amaçlanmıştır. Kısacası, belli bir güdümlerle ortaya çıkan bu anlayış, edebiyatın gücünü kullanarak yeni devlet anlayışını ve komünist düzeni benimsetmeyi, halkı güdümlenmeyi ve yönlendirmeyi amaç edinmiştir. Maksim Gorki'nin Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'nde yaptığı konuşmada özetlenen ilkelerden birisi, sanatın "eğitsel bir işlevle yüklü olduğu" ve "sosyalist bireyselliğin geliştirilmesinin bu edebiyatın ana amacı olduğu" (Kahraman, 2000, s. 50) ilkesidir. Bu ilkenin temelinde toplumcu gerçekçiliğin hitap ettiği ezilen, sömürülen sınıfı yeni bir düzenin oluşacağına inandırmak ve onlara geleceğe dair ümit, yaşama sevinci ve mücadele etme ruhunu aşılacak yer alır. Var olan düzende ezilen, sömürülen ve mutsuz olan insanlar bu şekilde geleceğe karşı umutla bakmaları için güdülenirler. Karl Marks'ın ileri sürdüğü altyapı ve üstyapı arasındaki ilişki toplumun yapısını oluşturur anlayışı toplumcu gerçekçiliğin ele aldığı anlayıştır.

Altyapı ekonomiyle ilişkiliyken üstyapı kültür, sanat, hukuk, ideoloji gibi unsurlarla ilişkilidir. Aralarındaki etkileşim toplumsal yapıyı belirler. Buradan hareketle toplumsal gerçeklik edebiyatta toplumsal yapıdaki çelişkileri, sınıfsal çatışmaları vb. ele alır. Toplumcu gerçekçilik bu yapılar arasındaki ilişkiyi ele alarak, bu yapılar arasındaki sınıf farkını ortadan kaldırarak sınıfsız bir toplum oluşturmayı amaç edinmiştir. Bu amacı benimsetmek için toplumcu gerçekçilik sanatın gücünden yararlanarak komünist parti yönetimi altında herkesin eşit şartlarda yaşayabileceği sınıfsız bir toplum düzenini göstermektedir. Bu bağlamda sanatçı, altyapıyı güdümlenerek harekete geçirmeye çalışır. Toplumcu gerçekçilikte, altyapıyı oluşturan sıradan, basit insanların, köylülerin, işçilerin, emekçilerin yaşantıları ve sıkıntıları, toplumda oynadıkları rolleri konu olarak seçilir ve yeni bir sosyal düzen ve bu düzenin ideolojik yapısının altyapıya iletilmesi amaçlanır.

Sovyet Rusya'da komünist anlayışa hizmet eden güdümlü bir şekilde ortaya çıkan bu anlayış, zamanla diğer dünya edebiyatlarında da yankılarını bulmuş ve kullanılmıştır. Rusya dışındaki edebiyat eleştirmenleri, teorisyenleri ve sanatçıları da etkilemiş ve onlar tarafından değerlendirilerek 20. yüzyılın temel kuramlarından biri haline gelmiştir. Ortak bir paydada buluşan özellikler olduğu gibi farklı bakış açılarıyla oluşturulan toplumcu

gerçekçilik anlayışı, farklı edebiyatlar içinde görülmüştür. Dünya genelinde Boris Suçkov, Maksim Gorki, Pospelov, M. Kağan, Fischer, Mikhail Alekseyev, Nikolai Aseyev, Vlademir Belyaev, Louis Aragon, Johannes Becher, Pablo Neruda ve Lukas bu akımda eserler veren yazarlardandır.

Rus edebiyatında ve Türk edebiyatında toplumcu gerçekçilik anlayışının ortaya çıkması ve gelişmesi birbirinden farklı olmuştur. Rusya veya bir başka ülkede ortaya çıkan siyasi, felsefi ve edebi görüşlere Türk edebiyatı uyum sağlamaya çalışsa da, bu uyum geç bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yani, Türk edebiyatı zamansal olarak başka ülkelerde tartışılan ve uygulanan edebi, felsefi, siyasi anlayışlarla daha geç tanışmış ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Her iki ülke, kendi iç dinamiklerine göre bu anlayışı yorumlama ve anlamlandırma yoluna gitmiştir. Türk edebiyatındaki toplumcu gerçekçilik, Rus edebiyatından farklı özelliklere sahiptir; bu anlayış tam manasıyla amacına uygun olarak gelişim gösterememiştir. Bunun nedeni ise Marksist anlayışın, Türkiye’de Rusya’dan yıllar sonra etkisini göstermiş olmasıdır. Bu da iki ülkenin toplumcu gerçekçiliğin temelini oluşturan Marksist anlayışı edebi eserlerine yansıtmadaki farklılığını ortaya koymaktadır. Türk yazarların kuramsal açıdan yetersiz olmaları, Marksizm üzerine yazılan eserlerin Türkçeye çevirilerinin yapılmamış olması ve Marksist ideolojilere dayandırılan toplumcu gerçekçiliğin Türkiye’de daha farklı algılanmasıdır. Marksizm, sosyalizm ve komünizm kapitalizme tepki olarak ortaya çıkan ideolojilerdir ve Türkiye, kapitalizmle henüz yeni tanışmıştır. Bunun sonucu olarak toplumcu gerçekçiliğin, Rusya’da veya Batı’da algılandığı gibi algılanması zor olmuştur. Rusya veya Batı’dan alınan edebi akımlar ve fikirler, Türkiye’nin kendi özgün koşullarına göre şekillenmiştir.

Sosyalizm akımıyla Türk edebiyatında başlayan toplumcu gerçekçiliğin başlangıcı II. Meşrutiyet dönemine kadar gidebilir. Osmanlı döneminde farklı anlayışlar ortaya çıkmaya başlamış ve İkinci Meşrutiyet ile beraber devam etmiştir. İkinci Meşrutiyet dönemindeki aydın kesim, Avrupa ülkelerindeki siyasi, felsefi ve edebi ideolojilerden etkilenmiş, Rus edebiyatından yapılan çevirilerle Rus edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki etkisi başlamış, sosyalizm, edebiyatçıların ve siyasetçilerin dikkatini çekmiştir. Tanzimat ve Milli Mücadele yıllarında edebiyatta Turancılık, İslamcılık ve Batıcılık düşüncelerinin etkisiyle eserler yazılmıştır. Batıcılık anlayışı, sosyalizm ve toplumcu gerçekçilikle örtüşmüştür. Rusya’da Çarlık Dönemi’ndeki ve Türkiye’de ise imparatorluk dönemindeki insanların durumları benzerlik göstermiştir. Rusya’da sosyalizm ideolojisiyle ve Türkiye’de ise Cumhuriyet rejimiyle insanların içinde buldukları zor durumlardan kurtulup daha iyi koşullarda yaşamları hedeflenmiştir. Bu da edebiyata yansımış ve kendisini toplumcu gerçekçilik olarak göstermiştir. Türkiye’de toplumcu gerçekçilik 1920’li yıllardan itibaren eserlerde kendini göstermeye başlamış, 1930 ve 1940 yılları arasında farklı bir boyuta taşınmıştır. Tahir Alangu’nun Cumhuriyetin ilk yıllarında yazarların toplum ve toplumsal sorunları eserlerinde ele alışlarına dair tespitine göre:

[ç]ok partili demokrasi düzenine geçme hazırlıkları içinde çalkalanan bir memlekette, ilk öncü denemelerine 1930 yıllarında başlayan öncü yazarlar kalabalığı, yayın imkânlarını zorlarcasına ortaya dökülüyor, memleketin geleceğine bağlı sorunları kurcalayan gerçekçi ve yeni bir sanat anlayışını ve çevresini kurmaya çalışıyorlardı. Aslına bakılırsa, bunlar, bir başka deyimle o zamana kadar alışılmamış bir ölçüde sanat amaçlarının zaman zaman biraz ötesine de geçiyorlar, dolaylı bir yoldan ‘toplumcu’ bir anlayışı ifade etmeye davranıyorlardı (1965, s. vii).

Türk edebiyatında toplumcu gerçeklik, halkçılık ilkesi üzerine kurulmuş ve ilerlemiştir. *Türk Şiiri, Modernizm, Şiir* adlı kitabında, Hasan Bülent Kahraman halkçılığın Türk edebiyatında kullanılmasıyla ilgili şu yorumu yapmıştır:

Halkçılık ve köylülük kavramları iki nedenden ötürü yanlıştır. İlki, o dönem de ilgili kesimin kesinlikle reddettiği, karşı çıktığı Tek Parti yönetiminin 1930'larda geliştirdiği Kemalist ideolojinin, hatta doktrinin bir bölümüdür. Üstelik de popülist bir yönelimle ele alınmıştır. Belki daha da önemlisi, halkçılık kavramının o yıllarda temellendirilmek ve kabul ettirilmek istenen toplum tanımıyla bütünleşmiş olmasıdır. Toplum, o yıllarda "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle" olarak tanımlanmış. Sınıf gerçeği toplum bünyesinden ve toplum tanımından dışlandığında da yaratılan boşluk belirsiz, çok geniş kapsamlı bir "halk" kavramıyla doldurulmak istenmiş (2000, s. 52).

Cumhuriyet Dönemi devlet ideolojisi oluşturulurken bu ideolojinin esas ilkelerinden biri olan halkçılık, Cumhuriyet Dönemi edebiyatındaki ideolojik yoğunlaşmayı oluşturmuştur. Halkçılık temelinde ortaya çıkarılan eserler, Cumhuriyet ideolojisi ile yakınlık içerisinde olmuştur. Toplumcu gerçekçilikle yazılan eserler, Cumhuriyet Dönemi'nde halkçılık ilkesini benimseyen ve yansıtan eserler olarak algılanmıştır.

Murat Kacıroğlu, halkçılık ve Marksist söylem arasındaki ilişkiye değinmiş ve erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki halkçılık söyleminin Marksist/solcu söylemin paralelinde bir söylem olduğunu belirtmiştir. Halkçılığın sınıfsız toplum arzusundan dolayı Marksizm'e benzetildiğini vurgulamış ve bu durumun bu iki ideolojik anlayışın belli bir süre birbirlerine yakın bir noktada durmalarını sağladığını ifade etmiştir (2016, s. 28). Rus edebiyatındaki kadar belirgin ideolojik güdümler Türk edebiyatında olmasa da alt tabaka yani köylü, işçi, sömürülen, ezilen halkın yaşamları, içinde buldukları durum yazarların halkçı söylemleriyle detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Türk edebiyatında sanatçının rolü Rus edebiyatında olduğu gibi toplum için ideal ve eşit olana ulaşmak, toplumu adaletsizlik ve baskıya karşı mücadeleye yöneltmek yani eğitmektir. Böylelikle, köylü, işçi, emekçi yani halk bilinçlendirilerek hakikat için mücadele edebileceklerdir.

1940'lı yıllarda köylü, ülkenin aynası konumunda olduğundan halka yani köylüye ve Anadolu'ya bir yönelim olmuştur. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* eserinde İnci Enginün bunu şu şekilde açıklar: "Anadolu ve Anadolu halkı. İlk romanlarda İstanbul dışı ve Ankara ile savaş bölgeleri; burada yaşayan köylüler ve onlarla karşılaşan İstanbullu görevliler ve aydınlar işlenir. Milli Mücadele ve inkıpların anlatılması. İstanbul'dan Anadolu'ya bakış ele alınır" (2005, s. 243). Ülkenin durumu halk üzerinden yapılan örneklemelerle toplumcu gerçekçilik olarak yansıtılmıştır. Rus edebiyatında ve Türk edebiyatında toplumun büyük kısmını köylüler oluşturuyordu, bu konuda bir benzerlik vardır; ancak Rusya edebiyatının 'da eserlerin konu çeşitliği daha fazladır. Rus edebiyatında kentte yaşayan insanların, işçilerin sorunları da yansıtılmıştır. İşçi sınıfının Türk edebiyatında yer alması daha sonraki dönemlerde olmuştur. Rus edebiyatındaki işçi sınıfı Türk edebiyatında köylü olarak yansıtılmış, "iyi ırgat/kötü ağa şablonunu 1950'den sonraki köy romanlarında da sürdürmüşlerdir" (Kacıroğlu, 2016, s. 31).

1960'lı yıllarda köye yönelik ilgi yoğun bir biçimde ortaya çıkmıştır. Memleketin ilerlemesi ve kalkınması için köylünün bilinçlenmesi, köylüden başlanması gerektiği savunulmuştur. 1970 ve 1980 sonrası köydeki ağa, toprak sahibi/köylü şeklinde olan güçlü/zayıf, sömüren/sömürülen ve ezen/ezilen ilişkisi artık kentte işveren/işçi şeklinde kendini göstermiştir. "Toplumcu Gerçekçi edebiyatta işçi/proletarya denilmediği içindir ki aslında yakın zamana kadar var olmadığı için-"köylü, gecekondu /varoş kesimi" olarak" (Sağ, 2017, s. 3) uyarlanmıştır. Kısacası, Türkiye gerçeklerine uyarlanan, çıkış noktası köy olan kendine has çizgide ilerleyen bir toplumcu gerçekçilik ortaya çıkmıştır.

Netice itibariyle toplumcu gerçekçilik her iki edebiyatta kullanımı ve anlamlandırılması açısından benzerlikler ve farklılıklar göstermektedir. Toplumcu gerçekçilik yazarları arasında yer alan ve bu doğrultuda eserler yazan Maksim Gorki ve Sabahattin Ali'nin seçilen romanlarında toplumcu gerçekçilik öğeleri eser incelmeleri yöntemiyle incelenmiş ve iki farklı başlık altında verilmiştir.

Maksim Gorki'in *Ana* Romanında Toplumcu Gerçekçilik

19.yüzyıl Çarlık Rusya'sında başlayan toplumcu gerçekçilik eğilimin uygulamadaki ilk ve öncü örneğinin Gorki'in *Ana* eseri olduğu söylenebilir. Bu eser, akımın tüm özelliklerini kapsar bir şekilde yazılmıştır. Rusya'daki sosyalist devrim mücadelesinin en yoğun olduğu dönemlerde toplumcu gerçekçilik akımı güçlenmiş, Gorki'in *Ana* romanı ile başlayan akım Rusya'da Aleksandr Serafomoviç, Fyodr Gladkov, Dimitri Furmanov, Boris Lavrenyov gibi birçok yazarı da etkisi altına almıştır. Bu yazarlar eserlerinde çarlık sistemini eleştirmiş, sosyalist yaşam biçimini yüceltmiş ve eserlerini halkı güdüleme amacıyla yazmışlardır. Bir nevi eserleri propaganda aracına dönüşmüştür. Bu bölümde, toplumcu gerçekçiliğin en önemli ve öncü örneklerinden olan Maksim Gorki'in *Ana* (1906) eseri incelenecektir. *Ana* eserinden seçilecek örneklerle toplumcu gerçekçilik akımının kendine özgü niteliklerine değinilecek, akımın toplum üzerindeki etkisi, romanda yer alan toplumsal cinsiyet yaklaşımı incelenecek aynı zamanda edebiyatın bir güdüleme aracı olarak nasıl kullanıldığı da değerlendirilecektir.

Ana romanı 1905 yılındaki Rus Devrimi öncesindeki çarlık sistemini ve ortamını, bu dönemdeki alt sınıf ve üst sınıf arasındaki ilişkiyi, küçük, sıradan insanların, işçi, emekçi sınıfının durumunu yansıtmaktadır. Gorki'nin dayatılan hayattan vazgeçip fedakârlıklarla yeni hayata geçiş mücadelesini anlattığı bu romanı politik bir roman olma özelliğine de sahiptir. Gorki'ye göre:

siyasal iktidar işçi ve köylülerin eline geçtikten sonra, çalışan kitleleri, şimdi tüm yaratıcı güçsüzlüğünü ve kusurlarını apaçık sergileyen ve tarihsel görevini tamamlamış olan kapitalist kültür gelişmesinin boyunduruğundan kurtarmayı, bu yolda yılmadan, yüreklilikle çalışmayı, özgür ve ileriye açık bir toplum yaratmayı amaç edinmiştir (Kacıroğlu, 2016, s. 36).

Gorki, Çarlık Rusya'sındaki sınıfsal farklılıkları, ekonomik sıkıntıları, aile içi dinamikleri ve toplumsal değişim için zorluklarla ve cesaretle verilen mücadeleyi ele alırken işçi sınıfındaki insanların yaşam koşullarını ve günlük yaşamlarını gerçekçi bir bakış açısıyla kaleme almıştır.

Romanın anlatısı, ana karakter olan ve daha sonra Ana olarak anılan Pelageya Nilovna isimli orta yaş üzeri bir kadın ve oğlu Pavel Mihailoviç'in etrafında dönmektedir. Gorki, eserde bu iki karakter dışında birçok karakter yaratmış ve toplumu yansıtan bu karakterleri ve davalarını okuru ikna etmek üzere zaman zaman konuşurmuştur. Gorki, edebiyatı kullanarak devlet ideolojisini geniş kitlelere ulaştırmayı hedeflemiş ve bu nedenle küçük, sıradan insanları ideal karakterler olarak okuyucuya sunmuştur.

Romandaki olaylar başlangıçta bir mahallede geçerken daha sonraları olaylar farklı mekânlara taşınmıştır. Romanın başlangıcındaki mekân olan mahalle yoksuldur, mahallenin sosyal ve ekonomik koşullarının olumsuz ve alt seviyede olduğu bir atmosfer sunulmuştur. Mahallede bulunan fabrika, buradaki insanların geçim kaynağı olmuş ve onların hayatlarını şekillendirmiştir. Çarlık Rusya'sındaki sistemin yozlaşmışlığı romanın ilk sayfalarında anlatılmaya başlanır ve karamsar bir ton ile dönemin bu yozlaşmışlığı okura hissettirilir: "İşçilerin yaşadığı dış mahallenin dumanı ve yağ kokusu içinde, fabrikanın düdüğü her gün böğürüp titreşirdi... Sonra makinelerin boğuk gürültüsü,

homurtusu iştilirdi. Asık suratlı kâra bacalar, mahallenin üstüne kaldırılmış kalın sopalar gibi gökyüzüne doğru yükselirdi" (Gorki, 1992, s. 5). Fabrikanın görüntüsü adeta gotik bir katedralin kasvetli, karanlık ve tehditkâr kulelerini çağrıştırır. Yazarın, gotik görüntüsü ile tasvir ettiği fabrika, işçilerin yaşamının simgesidir, işçilerin hayatlarının merkezinde yer alır ve onları sömürür.

Yazar, dönemin insanlarını tasvir ederken yine karamsar ve kasvetli bir ton kullanmış, dönemin insan portreleri üzerinden kapitalist sistemi eleştirmiştir. Çarlık döneminin yarattığı insanların sürekli işten konuşup tekdüze bir şekilde yaşadıklarını ve bu şekilde elli yıl kadar yaşayıp öldüklerini romanın ilk bölümünde anlatmıştır. Yazar, tekdüze bir hayatın içinde yaşamadıklarını daha doğrusu dünyaya gelip gittiklerini, insanların köleleştiğini makinalaştığını, düşünmediklerini, sorgulamadıklarını ve hayatlarında farklı bir şey olmadığını anlatmıştır. İşçilerin hayatları itaate dayalı, tekdüze bir düzen üzerine kurulmuştur. Fabrikanın düdüğünün denetiminde işe başlayıp işi bitiren işçilerin hayatları iki düdüğü sesi arasında geçmektedir. Yoğun insan gücü yani kas gücü gerektiren işleri yapan işçiler, yorgun ve bitkin bir şekilde günlük rutinlerini yerine getirirler. "Fabrika, bir gün daha yutmuştu. Makinalar, insan kaslarındaki bütün gücü kendi ihtiyaçları için emmişti. O gün de geçip gitmişti...insan bir adım daha atmıştı mezarına doğru" (Gorki, 1992, s. 5). Fabrikada son derece elverişsiz şartlarda çalışan işçiler tüm enerjilerini, yaşam neşelerini ve potansiyellerini yitirmiştir.

Bu düzen, işçiler ölene kadar devam eder ve babadan oğula geçer. Yazar, hayatın herkes için aynı olup, yenilikten bahsedene olsa da onları kimsenin dinlemediğini belirtmiştir. Yenilikten bahsedene "ortadan yok olurlar, başka yere gitmek için yola çıkarlardı. Fabrikada kalsalar bile bir köşeye çekilirler, tekdüze işçi kitlesi içinde erimeyi başaramazlar (Gorki, 1992, s. 8). İşçiler, toplumsal değişimin gerekliliği konusunda bir bilince sahip olmadıklarından değişim üzerine düşünmezler. Dönemin yarattığı insanlar fabrikada uzun süreli çalışsalar da hayatları sefillik içinde geçer. Yazar, toplumda var olan ekonomik yoksunluğun işçiler ve köylüler olmak üzere tüm halkı etkilediğini gösterir.

Yazar, ekonomik yoksunluğun beraberinde sosyal yozlaşmayı da getirdiğini gözler önüne serer. Bu durumun sorumlusu olarak Çarlık sistemi ve kapitalizmi gösterir. Sadece işten konuşup, yılların yorgunluğunun altında ezilen, amaçsız bir hayatın içinde sürüklenen, öfke ve kin içinde yaşayan işçilerden bahseder. İşçilerin ilişkilerinde hep bir sınırlık duygusunun hâkim olduğunu, birbirleriyle iletişime geçemediklerini, sınırlı hallerini bastırmak için içtiklerini, birbirleriyle dövüşüklerini anlatır. Bu, aslında işçilerin içinde buldukları yorgun ve sefil hayata, sisteme, patrona duydukları kin ve öfkenin dışı vurulmasıdır. Toplumda gençler, çocuklar bir şekilde bu sınırlılığın kurbanı olmuştur. Yazar, "Oğlanlar çok dayak yer, hakarete uğrarlardı" (1992, s. 7) diyerek bunu anlatmıştır. Toplumun bozulan, çarpıklaşan ve huzursuz yapısı işçiler özelinde anlatılsa da toplumda var olan bozulmalar, düzensizlikler kadınlar, gençler, çocuklar dâhil herkesi etkiler. Kiliseye gitmek yerine, alkol alıp, şarkılar söyleyen, küfürler eden, birbirleriyle dövüşen gençlerden bahseder.

Gorki, kapitalizmin yarattığı işçileri ruhsal hastalar olarak tasvir etmenin yanı sıra işçileri asık suratlı, yorgun, ürkütölmüş hamam böceklerine benzeterek betimler. Betimlemelerden anlaşılacağı üzere, Gorki'nin kapitalizme karşı bir anlayışa sahip olduğu görölmektedir.

Aynı zamanda, yazar, toplumdaki bozulmalar ve huzursuzluğun aile yapısını da etkilediğini romanda çeşitli örneklerle gösterir. Romandaki yan karakterlerin bazılarının ailelerinin dağıldığından bahseder, yönetime muhalif olanların sürgüne gönderilmesinden dolayı aileler dağılırdı. Yegor'un ağzından bunu şu şekilde anlatmıştır:

Hepimizin yaşantısı zor doğrusu. Örneğin, arkadaşlarımdan biri sürgünden daha yeni döndü. O Nijni-Novgorod'a varırken karısı ile çocuğu onu Smolensk'te bekliyorlardı. Smolensk'e geldi, bu sefer...karısı ile çocuğu Moskova'da hapisteydiler. Şimdi Sibiryaya gitme sırası karısında. Benim de bir karım vardı, eşsiz bir kadın. Gelin görün ki beş yıl bu yaşantıyı sürdükten sonra mezara girdi. (Gorki, 1992, 99)

Aile bağları ve ilişkileri, toplumsal zorluklar, bozulmalar karşısında yıpranmıştır. İşçi sınıfının üstyapıya, patrona duyduğu kin ve öfkenin aile içinde erkek tarafından şiddet yoluyla kadına yönlendirilmiştir. Ataerkil yapı, kadının aile içindeki eşit olmayan statüsü ve aile içi şiddet sorununu da meydana getirmiştir. Gorki, çarpık toplum yapısının ahlaki yozlaşma izleği üzerinden insana verilen değeri karı koca ilişkisi üzerinden vermektedir. Pelageya ve kocası Mihail'in ilişkisi üzerinden toplumdaki cinsiyet rollerini ve toplumun genel özelliği olan erkeğin yozlaşmış durumunu ve kadınların ezilmişliğini aktırır. Ana ve Mihail evlilikleri boyunca ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalır. Mihail ailenin geçimini sürdürme mücadelesini gösterir ve işçi sınıfındakilerin yaşadığı maddi sıkıntıları yansıtır. Mihail, mahalledeki fabrikada çilingir olarak çalışmakta ve diğer işçiler gibi her gece içki içip eşini dövmektedir. "Erkekler eve dönünce karılarıyla kavga ederler, çoğu zaman da sille tokat döverlerdi onları... Çalışmaktan bitkin düşen erkekler kolayca sarhoş olurlardı. İçki onları yok yere sinirlendirir ve bu hastalığa varan sinirlilik, bir yerden patlak vermek isterdi" (Gorki, 1992, 6). Yazar, kadına yönelik şiddetin altında yatan nedenlerden birisini toplumsal yozlaşma olarak eserde yansıtmıştır. Kadına yönelik şiddet burada bireysel bir sorun değil toplumsal bir sorun olarak kabul edilmektedir, çünkü toplumun çoğunluğunu olumsuz anlamda etkilemektedir. Ana'nın kocası içinde bir öfke taşır, Gorki, bunu "bireyin burjuva topluma karşı olmasını bu sistemin yaşamı kötüleştirmesine bağlar. Bu durumda kendini fazlalık olarak gören birey, kendine uygun bir yer bulamayınca acı çekmiş ve kendisine düşman olan bir toplumla uzlaşmış ya da kendini içkiye vurduktan sonra yok olmuştur" (Karcıoğlu, 2016, s. 37). Toplumsal yapının kurbanlarından olan Mihail ve Ana'nın ilişkisi ailenin ve toplumun genel durumunu gösterirken, romanın temalarını destekler ve derinleştirir.

Rus edebiyatının toplumcu yazarı Maksim Gorki'yi toplumsal cinsiyet rollerini yansıtmaları açısından ele aldığımızda, ataerkil bir toplum yapısı karşımıza çıkar. Yazar, Ana'nın eşi Mihail ve diğer erkek karakterleri şiddet eğilimli ve kadınları sadece hizmetçi olarak gören karakterler olarak betimler. Aile içinde para kazanan bireyin daha çok erkek olduğunu ve işçi-patron ilişkilerinden bahsederken de patronların genelde erkek olduğunu gösterir. Ana'nın eşinin ölümünden sonra oğlu Pavel de babası gibi davranışlar sergiler. Babasının ölümünden sonra sarhoş bir şekilde eve gelir. "Sendeleyerek odaya girdi, yumruğunu babası gibi masaya indirerek: "Yemek ver!" diye bağırdı" (Gorki, 1991, 12). Palegeya oğlunun bu davranışlarına sessiz kalır. Pavel'in evin geçimini sağlamak ve hayatta kalmak için mücadele vermesini anlatılırken erkek karakterin cesur ve kararlı yapısı göze çarpar. Tabi kadın karakterlerin destek ve yardımlarından da bahseder. Gorki, Çarlık Rusya'sındaki toplumsal cinsiyet rollerine ve kadının toplumdaki yerine Ana ve farklı kadın karakterler aracılığıyla değinir. Toplumun kendilerine biçtikleri anne, eş gibi rolleri yerine getiren, ev işleri ve ailelerine odaklanan kadın karakterler ezik, korkak, zavallı değersiz ve mutsuzdurlar. Yazar, kadın portresini Palegeya aracılığıyla çizerken, Palegeya'yı sürekli çalışmaktan ve kocasının kötü davranışlarından, vücudu harap olmuştu (1992, 14) diyerek tanımlar.

Annesinin yaşadığı zorluklar nedeniyle hayatın acımasızlığını ve baskısını öne çıkararak Pavel, annesinin gözlerine bakarak usulca konuşur:

[s]ürdüğümüz yaşamı düşün bir! Kırk yaşındasın, ama gerçekten yaşadın mı hayatı? Babam seni döverdi... Şimdi anlıyorum neden dövdüğünü: acının, onu boğan yaşamdan duyduğu acının hıncını senin kaburgalarından alıyordu ve bunun nedenini anlamıyordu. Otuz yıl çalıştı. İşe başladığı zaman fabrikanın ancak iki binası vardı, şimdi yedi oldu binalar!... Ne zevk tattın ki? Yaşamında hoş bir şey oldu mu hiç? (Gorki, 1992, s. 19-20)

Pavel, annesinin hayatının gerçeklerini sorgulayıcı bir üslupla dile getirir. Pavel sözleriyle aslında Çarlık Dönemi'nin gerçeklerine ve toplumdaki işçi sınıfının sıkıntılara ve güçsüz durumuna vurgu yapar. Toplumsal baskı ve adaletsizliklerin insanların üzerine abandığını ve onları ezip geçtiğini ifade eder. Ana gibi birçok kadının yaşamın zorluklarına ve travmalarına maruz kaldığını öne çıkarır. Pavel'in kadınların yaşantısı için söylediklerinin gerçek olduğunu annesi biliyordu. Pavel'in konuşması annesinde farklı duygu ve düşünceler uyandırmaya başlar.

Pavel roman boyunca karakter gelişimi gösterir, Pavel içki içen, küfreden, kavgacı diğer yozlaşmış gençlerden farklı olmaya başlamış, olgun bir kişiliğe bürünmüştür. Ana, Pavel'in diğer ahlaksız gençlere özenmediğini fark eder. "Ama herkes gibi yaşamamakta ayak dirediğini fark edince, gizli bir tehlike sezer gibi oldu... Pavel eve kitaplar getirmeye başladı... Bazen kitaptan bir pasaj kopya ediyordu bir kâğıda, kâğıdı da saklıyordu" (Gorki, 1992, 16). Pavel'in karakter gelişimi ve değişimi davranışlarına yansımaya başlar, Pavel idealizmi ve deneyimleri sonucunda olgunlaşır, toplumsal sorunların karmaşıklığını ve zorluklarını anlar. Pavel'in değişmesiyle roman farklı yöne gider. Gorki, onun değişimiyle beraber mevcut sisteme karşı sosyalizmin toplumda ortaya çıkışını ve gelişimini yansıtır. Zamanla farklı karakterler aracılığıyla toplumun sosyalizm anlayışına evrilişini roman boyunca anlatır. Yazar, Pavel'in devrimci işçilerle ve sosyalist ideolojiyle tanışmasından sonraki değişimini ve evin geçimini sağlamak için hayatta kalma mücadelesini anlatırken, özgürlük ve yaşam haklarından da bahseder. Gorki, Pavel'i tanımını yaptığı "olumlu kahraman" olarak tasvir eder, olumlu kahramanı "sosyalist geleceğin farkında olan ve toplumu bu gerçeğe hazırladığı düşünülen" (Karcioğlu, 2016, s. 34) kişi olarak tanımlar. Pavel'in taşıdığı güçlü bir ideolojik inanca ve yanlışı, hakikati görme yetisine sahip olma gibi olumlu kahramanın taşıdığı niteliklere sahiptir. Ahmet Alver, Gorki'in olumlu kahramanını şu şekilde özetler:

Gorki, eserlerinde "olumlu tipi" kullanan ilk yazardır ve ona göre bu karakter kesin olarak ya 'evet' yahut 'hayır' diyebilmelidir. Bu karakter, cesaret ve zekâya sahip olma, ideolojik inancı güçlü, amacı pürüzsüz ve temiz olarak görebilme; zevklerinde, duygularında, davranışlarında, düşünce dünyasında ve verdiği kararlarda isabetli olabilme; kesin olarak yanlışı ve hakikati bilme; her soruya cevap verebilme; inançlarında şüpheye düşmeme; hedefine ulaşabilmek için en akıllı ve kısa yolu seçebilme yetilerine sahiptir (2014, s. 131).

Bu değişimle beraber Gorki burjuva sistemine karşı olan sosyalist hareketin eyleme dönüşmeye başladığını gösterir. Gorki, cesaretli ve fedakâr gençlerin daha uygun ve yaşanılabilir bir dünya düzeni kurmak için üstlendikleri görevi anlatır. Ana ve Pavel'in evinde yaptıkları toplantılarda gençler, işçilerin hayatları ve yaşadıkları zorlukları üzerine konuşurlar işçi sınıfının sorunlarını çözmek için çabalarlar, bu çabalarının bir parçası da hazırladıkları bildirilerdir: "Mahallede, her tarafta mavi mürekkeple yazılı bildiriler dağıtan sosyalistlerden söz ediliyordu. Bildirilerde fabrikada olup bitenler sert bir dille kınanıyor, Petrograd'da ve güneyde patlak veren işçi grevleri anlatılıyor, işçiler birleşmeye ve çıkarlarını savunmak için savaşılmaya çağrılıyorlardı" (Gorki, 1992, s. 51). Gençler toplumda bir değişimin gerekliliği ve Çarlık sisteminden sonra kuracakları düzeni güzel sözlerle tasvir ederlerken bu düzenin insanını da konuşmalarında

yüceltmişlerdir. Yazar, yeni düzenle insanların özgür, onurlu, erdemli insanlar olacaklarını romanda şu sözlerle anlatmıştır:

Biliyorum, zaman gelecek... Yeryüzünde özgür insanlar, özgür oldukları için büyük olan insanlar bulunacak. Her biri açık kalple, her türlü nefretten arınmış olarak yürüyecek ve hiçbirinde kötülük bulunmayacak. O zaman yaşam, yaşam olmaktan çıkacak, insana karşı beslenen inançtan oluşmuş bir din haline gelecek. İnsan imajı çok yücelecektir (Gorki, 1992, s. 162-3).

Gorki'nin romanın başlarında yaptığı karamsar tasvirler yerini umut vadeden sözlere bırakır. Gorki kapitalist düzenden kurtulmanın ve sosyalist düzenin oluşmasının nasıl yapılacağını yarattığı karakterler üzerinden anlatır. Gençlerin umut dolu sözleri ve davranışları ile okur üzerinde bir özenti oluşturmaya ve umut vermeye çalışmıştır. Böylelikle, insanların çaba gösterip fedakârlık yapması ve mücadele etmesi fikrini aşılama çalışır.

Romanda, Pavel'in devrimci işçilerle tanışmasının ve onlarla beraber üst sınıfa karşı mücadele etmesinin yanı sıra Ana'nın değişimine vurgu yapılır. Devrimci gençlerin Ana ve Pavel'in evinde yaptıkları toplantılar, Ana üzerinde büyük bir değişim yaratır. Bu toplantılara, Çarlık Dönemi'ndeki kadın rolüne uymayan Nataşa isminde bir genç kız da katılır. Toplantılarda Nataşa özgür düşünceye ve eyleme sahip olmasıyla dikkat çeker ve erkeklerle eşit davranışlar ve konuşmalar sergiler. Nataşa, toplumda kadının rolünün değişmesine inanır ve bunu şu sözlerle vurgular: "Her şeyi bilmemiz gerektiğini söyleyenler doğru söylüyorlar... Bütün doğruları, bütün yalanları bilmemiz gerek" (Gorki, 1992, s. 34). Yazar, Nataşa'yı geleneksel cinsiyet rollerini reddeden, güçlü ve bağımsız bir birey olarak tasvir eder, bunun sebebi de Ana ve Nataşa aracılığıyla okura iki farklı kadın portresi sunarak değişimi yüceltip okuru değişime güdülemektir. Ana, gençliği ve ömrü sindirilmiş bir şekilde geçen Çarlık Rusya'sının tipik kadın rolünü üstlenirken, Nataşa, değişimi, kadının toplumda değişen rolünü simgelemektedir. Değişimle beraber kadınların da değişeceği fikrini okura veren Gorki, kadın karakterleri devrimci coşkuları ve hevesleri olan karakterler olarak tasvir eder. Gorki romanında Ana ve diğer kadınların mücadeleciler rollerini öne çıkarır. Ana, romanın başlangıcında Rus kapitalist sisteminin ve ataerkil toplumun ezdiği, hor gördüğü, sefalet ve şiddet gören, utangaç, erkeğin gölgesinde kalmış bir ev kadını temsil ederken romanın ilerleyen kısımlarında devrim mücadelesi veren, sınıf bilinci olan, işçilerle işbirliği yapan, onların mücadelesine katılan, sosyalist hareketin aktif bir üyesine dönüşür.

Yazar, karakterlerin konuşmaları aracılığıyla ya da diyaloglarıyla Çarlık Rusya'sının sistemini ve sosyalist sistemi karşılaştırır. Pavel'in Ana ile yaptığı konuşma ve diğer gençlerin diyalogları, Ana'nın devrimci bir düşünce ve hissiyatı benimsemesine yol açar. Ana, oğlu ve onun arkadaşlarının, işçi sınıfının davasını savunduğuna inanır ve ilerleyen zamanlarda gençlerle birlikte mücadeleye katılır. Pavel, çarlık sisteminin bireyi yok sayışını ve kısıtlayışını, işçilerin değişim davalarındaki haklılıklarını Ana'ya, yani bütün annelere ve kadınlara anlatır. Pavel, annesine sosyalizmden ve ezilen işçi-emekçi sınıfının burjuvalarla olan çatışmalarından bahsederken şöyle der: "Ruhu öldürüyorlar... Kendilerini insanlara egemen kılma olanağını sağlayan parayı, altını, önemsiz kâğıt parçalarını, bir sürü ıvır zıvırı korumak için boğuyorlar. Düşün bir kez: Kendilerini savunarak, korunmak için değil, varlık aşkına yapıyorlar. İçerden değil, dışardan sakınıyorlar" (Gorki, 1992, s. 166). Pavel'in bu ifadesinde, toplumcu gerçekçilik akımının temel prensiplerinden birisi olan insan ruhunun idealize edilen toplum yapısına ulaşmak, toplumsal dönüşümü teşvik etmek için diri tutulması inancına yer verilir. Pavel, burjuva ve aristokrat sınıfı içeren üstü yapının maddi değerlere olan düşkünlüğünün kendilerinin ve halkın ruhunu öldürdüğünden bahseder. Sahip oldukları maddi varlıkların onlar için

çok değerli olduğunu düşünen burjuva ve aristokratların sahip oldukları maddi varlıkları korurken kendilerini yitirdiklerini vurgular. Sahip oldukları varlıkları korumak için öyle meşgul olurlar ki, gerçek anlamda hayatın ve insan olmanın tadını çıkaramazlar. İdealist bir genç olarak tanıtılan Pavel, toplumsal sorunlara ve adaletsizliğe duyarlıdır. Toplumsal değişim arzusuyla daha adil, sınıfsız bir toplumun oluşması hayaliyle işverenlere ve liderlere karşı mücadele verir. Toplumcu gerçekçilik akımının temel prensiplerine uygun bir şekilde, insanları içsel dünyalarına, ruhlarına kadar öldüren kapitalist sistemi eleştiren Pavel toplumu daha iyi ve sınıfsız bir geleceğe doğru dönüştürme çağrısı yapan ifadelerle zamanla annesini etkilemiştir.

Bu mücadelede toplumda var olan sınıfsal eşitsizlikleri eleştirir. Pavel, annesine kadınlığı ve analığı, toplum için değişimin önemini anlatır ve annesinin değişimine vesile olur. Ana romanın başında geleneksel kadın rolüne uygun olarak tanıtılır. Ancak ilerleyen bölümlerde, Ana'nın toplumsal cinsiyet rolü değişmeye başlar. Oğlunun seslenişi, Ana'nın değişime katılmasına neden olur. Roman boyunca Ana'nın karakterinin gelişimi izlenir. Ana, artık dinine ve çarına bağlı, ezilmiş, sinmiş geleneksel toplumun kendisine biçtiği rolleri yerine getiren bir kadın olmaktan çıkıp, cesur, düşünen, mücadele eden, yaşadığı toplumun sorunlarına ve eşitsizliklere duyarlı bir kadına dönüşür. Zamanla daha bilinçli ve güçlü bir birey olan Ana verilen değişim mücadelesinde oğluna destek olur. Toplumcu gerçekçilik ve aile ilişkileri üzerinden incelendiğinde, Pavel annesi Ana'ya sevgi besler, onun fedakârlığına hayranlık ve saygı duyar. Gorki, ataerkil sistemin dayamış olduğu toplumdaki cinsiyet rollerinin yeniden gözden geçirilmesi için bir nevi çözüm üretiyor gibi gözükse de kadının sosyal hayatta Ana karakteri nezdinde etkin olması yine ataerkil topluma hizmet etmesi içindir. Romanda Palegeya yerine Ana ismi kullanılmaya başlar, bunun nedeni Palegeya gibi anne, eş, vb. toplumdaki rolleri ve statüsü olan kadınların bireysel dönüşümlerinin yaşanabileceğini vurgulamaktır. Temur makalesinde bunu şu şekilde açıklar: "Yapıtın adını *Ana* koyarak esasında romanının düşünsel derinliğinin özel anlamını anne imgesi üzerinden vurgulama amacı güder. Bu suretle Pelageya'nın yaşamı aracılığıyla işçi sınıfına devrime giden yolu ve yeni çağdaş düzende kadının yerini göstermeye çalışır" (2021, s. 18). Ana'nın yaşadığı zorluklar, sınıfsal eşitsizlikler ve alt sınıfın gerçekçi bir betimlemesiyle, romanın esas temasını oluşturur. Ana hem bireysel bir karakter olarak hem de toplumsal bir simge olarak romanda önemli bir yere sahiptir.

Ana, değişim bayrağı altında marşlar söyleyen oğlunu ve gençleri gururla izler. "Oğlunun görüntüsü kimi zaman bir efsane kahraman boyutlarına ulaşıyordu gözünde. İşittiği bütün mert, yürekli sözleri, cesaret ve aydınlık adına bütün bildiklerini, sevdiği bütün insanları, oğlunda birleştiriyordu. O zaman coşar, ona karşı hayranlık ve gurur duyar, duygulanır" (Gorki, 1992, s. 296). Toplumcu gerçekçilik eğitici olurken ideal olanı yaratır. Berna Moran, toplumcu gerçekçiliğin eğitici olurken yansıtma ilkesine başvurduğunu ifade etmektedir, ona göre, "yansıtılan gerçeklik sıradan mevcut olan durum değil de aynı zamanda gelecekte alacağı şekil olduğu için, yazar bir bakıma 'ideal' olanı çizmeye çalışmakta ve isterse bunun övgüsünü açıkça yapabilmektedir" (1972, s. 48). Gorki de eserinde anlatısının satır aralarına yerleştirdiği övgü ve gurur dolu ifadelerle ideal olanı yansıtmak istemiştir.

Oğlu Pavel'in sosyalist ideallere olan bağlılığı ve toplumun daha geniş sorunlarına müdahale etme arzusu, Ana'nın cesaretini ve kararlılığını artırır. Pavel cesur, onurlu ve öfkeli ve mücadele arzusuyla dolu bir gençtir. Pavel ve diğer gençlerin mücadelelerinin asıl amacı bireyi zihinsel olarak özgürleştirmektir, ruhsal baskılardan kurtarmaktır. İnsanların özgürce düşünüp bunu da özgürce ifade etmelerine inanırlar. Ana, Pavel'e işkence yapılacağını düşünür ve bunu Pavel'e söylediğinde, Pavel'in "İnsanın ruhuna

işkence ederler... pis elleriyle... Bu, daha çok acıtır..." (Gorki, 1992, s. 63). Pavel'in sözleri fiziksel acılardan daha çok maruz kaldıkları duygusal, psikolojik acıların insanların ruhlarına işkence ettiğini, derin ve kalıcı izler bırakacağı ve ruh sağlıklarına zarar vereceğini gösterir.

Ana, eşitsizlik ve adaletsizlikle mücadele etmekte tereddüt etmez. Ana'nın, gençlerle ve emekçilerle birlikte toplumsal değişim ve adalet için mücadele verme konusundaki isteği ve kararlılığı toplumcu gerçekçiliği yansıtır. Broşür dağıtan Ribin'in yakalanmasından sonra yaptığı konuşma, ideolojinin propagandası olarak tasvir edilmiştir. Ana artık değişmiş, romanın başındaki ürkek, ezilmiş, sindirilmiş düşünme yetisi elinden alınmış Ana, yerini toplumcu düşünceleri başkalarıyla paylaşan, okuyan, sorgulayan, cesaretli bir kadına bırakmıştır. 1905 Rus Devrimi patlak verdiğinde gizlice işçilere ve köylülere bildiriler dağıtan Ana, artık toplumun aktif bir üyesi haline gelmiştir.

Pavel ve arkadaşları mahkemeye çıkarılmış, yargılanan gençlerin sözleri Gorki'in aşılacak istediği çarlık rejimin eleştirisi, sosyalist ideolojinin propagandası ve toplumcu öğretilerin ilanı şeklinde okura iletilmiştir. Gorki, *Ana* romanını belli bir amaç uğruna yazmış, bu eseri halkı sosyalist ideolojinin hedeflerine ulaşmak için güdüleme aracı olarak kullanmıştır. Mahkemede gençlerin sürgüne gönderilme hükmü verildikten sonra Ana, Moskova'ya gidip Pavel'in mahkemedeki savunma konuşmasını dağıtmak için uğraşırken jandarma tarafından fark edilir. Ve açıkça romanda yer almasa da jandarma tarafından boğazı sıkılarak öldürülür.

Yazarın, romanın ana kahramanını Nilovna Pelageya, yani bir anne-kadın (мать-женщина) olarak seçmesi ve kitabını jandarmalar tarafından dövülen Ana'nın haykırışlarıyla bitirmesi, savunduğu ideolojinin öğretilerini yüceltmek istemesinden kaynaklanır (Yıldız, 2019: 2259). Diğer yandan yazar, annelere tarihsel bir sorumluluk da yükler. Buna göre nasıl ki ağırlı, sancılı ve kanlı bir doğum sonrasında bir anne çocuğunu kucığına alıyorsa, ülkede yaşanan aynı sürecin sonunda da yeni bir Rusya doğmalıdır. Anneler ve kadınlar sevginin gücüyle bu doğum sürecini hızlandırabilir, kolaylaştırabilir, çekilen ıstırapları azaltabilirler. (Aydın, 2022, s. 2481)

Ana, hem ailesi hem toplumu için mücadele eden bir ideal uğruna savaşan "olumlu tip" özelliklerini taşıyan bir kadındır. Ana'nın varoluş mücadelesi egemen toplumsal cinsiyet rollerine uygunluğu veya uygun olmayışına bağlıdır. Ana, roman boyunca büyük bir değişim geçirir. Başlangıçta sadece ailesine ve ev işlerine odaklanan, pasif ve sessiz bir karakter olarak tanıtılırken, zaman içerisinde toplumsal sorunlara duyarlı hale gelir bu sorunlara çare bulmak için çaba gösterir, aktif bir sosyalist ve toplumsal aktivist haline gelir. Bu değişim, okuyucuya bireysel büyüme ve toplumsal bilincin gelişimi konusunda Gorki'nin vermek istediği mesajdır. Değişimin bireysel bir süreç olduğunu ve bireyin içinde başladığını vurgular. Değişimin sadece gençlik hayali değil bir cesaret işi olduğunu Palegeya'nın değişimiyle vurgulamıştır. Ana, diğer kadınlara ve toplumun diğer üyelerine örnek olur. Gorki'nin Ana'sı, ideal bir toplumun inşası için mücadele eden bireylerin potansiyelimi yansıtır. Onun karakteri, sadece bireysel bir değişimi temsil etmez, aynı zamanda toplumsal değişimin nasıl gerçekleşebileceği konusunda bir ilham kaynağıdır.

Eğitimsiz, siyasetten uzak birinin bile sadece en temel insani duygu olan sevgi güdüsüyle hareket ederek kendince "hak" arayan bir grup gence karşı duyarlı yaklaşmasının bu kişiyi verilen mücadelenin "haklılığına" inanmasına ve benimsemesine nasıl yeterli olacağını, bunun ezilmiş bu yoksul kadını nasıl korkusuz ve dayanıklı bir kişiliğe dönüştüreceğini ve böylece bir figürden nasıl bir öncü lider doğabileceğini gösterir. (Temur, 2021, s. 20)

Kısacası, Ana, hem ailesi hem de toplumu için mücadele eden, toplumsal bilinç ve idealleri olan, cesur ve dayanışmacı bir kadını tasvir eder. Bu özellikle, onu bir "olumlu tip" karakter yapar ve romanın temel temasına katkıda bulunur. Gorki, eserinde toplumsal cinsiyet rollerini yansıtarak, kadınların toplumdaki değişen rollerini ve mücadelelerini anlamamıza yardımcı olur. Aynı zamanda, bu karakterlerin geleneksel kalıplara meydan okuyarak nasıl güçlendiklerini gösterir.

Sonuç olarak, Gorki'nin *Ana* eseri, Çarlık Rusya'sında var olan toplumsal karmaşıklığı ve sıkıntıları yansıtır. Bu roman, Ana karakteri aracılığıyla, toplumcu gerçekçiliği ele alır ve okuyuculara insanların yaşadığı zorlukları, sınıfsal ayrımcılığı ve adaletsizliği gösterir. Ana'nın karakter evrimi, bireysel değişimin ve toplumsal bilincin gücüne yansıtır. Gorki, toplumun daha iyi bir geleceğe doğru nasıl evrilebileceğini ve bu evrimin bireylerin cesareti ve dayanışmasıyla nasıl mümkün olacağını okura aktarır. *Ana*, okura düşünmeye ve eyleme geçmeye teşvik eden güçlü bir toplumsal mesaj sunar. Toplumcu gerçekçiliğin en önemli temsilcilerinden olan Gorki'nin bu eseri toplumda olan doğal ve gerçek olaylardan esinlenilmiştir. Gorki, toplumun düzene girmesi için devrimi desteklemiştir.

Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* Romanında Toplumcu Gerçekçilik

Avrupa'da ve Rusya'da etkili olan toplumcu gerçekçilik anlayışı Türkiye'de de yer alınca öne çıkan bir akım olmuş, geniş bir topluma hitap etmiştir. Cumhuriyetin ilanına kadar aydınlar Anadolu'yu görmezden gelmişler, Cumhuriyet dönemiyle birlikte, aydınlar Milli Mücadele yıllarında her türlü fedakârlığı gösteren ve yeni bir devlet kurulmasında etkin rol oynayan Anadolu insanını fark etmiş, Anadolu'nun ve köy yaşamının önemini daha iyi anlamışlar. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında "Aydınlık" dergisinde yer alan kültür, sanat, ekonomi, felsefe ve tarih yazılarında toplumcu gerçekçilik anlayışı görülmeye başlamış. 1930 ve 1940 sonrası, kendi ideolojilerinin etkisi ile farklı anlayışlar içine giren yazarların etkisiyle toplumcu gerçekçilik Türk edebiyatında önemli bir etki alanına sahip olmuştur. Türkiye'nin toplumsal yapısı ve sorunlarıyla ilgilenen toplumcu gerçekçilik anlayışı Türk edebiyatında uzunca yıllar etkisini sürdürmüştür. Köy ve kasaba gerçeği edebiyatın konusu olmaya başlamış, köye, kasabaya ve burada yaşayan insanlara bir yöneliş olmuş. Özellikle Köy Enstitüleri'nde yetişen köy kökenli yazarların eserler vermesiyle Anadolu, edebiyatın odak noktası haline gelmiş ve kırsal kesim, köy yaşamı ve köylü topluluğu Türk edebiyatının önemli temalarından olmuştur. "Köy Enstitüleri'nde yetişen ve 'köy romanı' anlayışının ortaya çıkmasına öncülük eden yazarların çoğu, 'toplumcu gerçekçilik' anlayışının...varlığını 1960'lı yılların sonuna kadar yaygın bir biçimde hissettirmişlerdi" (Alver, 2014, s. 133). 1960 sonrası yaygın bir biçimde görülmeye başlamış olan toplumcu gerçekçilik günümüzde daha çok kent, birey ve kapitalizm ilişkilerini anlatmakta, köy ve kasaba edebi eser alanı olmaktan çıkmıştır.

Türk edebiyatında toplumcu gerçekçilik akımını Cumhuriyet Dönemi edebiyatında Sadri Ertem, Cevdet Kudret, Samim Kocagöz, Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali ve daha sonraki dönemlerde aydın ve edebi kişilikleriyle öne çıkan yazarlar Kemal Tahir, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Sevgi Soysal, Fakir Baykurt, Leyla Erbil, Kemal Ateş gibi isimler temsil etmişler. Yazarlar, eserlerinde içeriğe önem vermişler, bu yüzden dil ve anlatım kaygısı taşımadan toplumsal gerçekleri yansıtmışlar. Onlar için, eserleri kendi dünya görüşlerini aktarmak için bir araç olmuş, okuru bu dünya görüşüne yönlendirmeyi hedeflemişlerdir.

Toplumsal gerçekçilik anlayışının temelinde insan, toplum ve sınıf ilişkileri yer alır. Toplumsal gerçekçilik adı altında yazan yazarlar ülke sorunlarına duyarlı eserler

ortaya koymuşlar, eserlerinde gündemdeki sorunları gözlemci bir yaklaşımla ele almış, çözüm önerileri sunmuşlar. Toplumsal yapının gerçeklerini anlattıkları eserlerinde, birçok sosyo-kültürel olguyu romanlarında başarı ile işlemişler ve eserlerindeki kahramanları aracılığıyla Türkiye'nin köklü sosyal sorunlarını tartışmaya açmışlardır (Şeker, 2022, s. 26). Yöneten yönetilen, ezen ezilen, ağa ırgat, işveren işçi, zengin ve yoksul gibi zıtlıklar üzerinde durmuşlar, temelde işledikleri konu ağa ile merkezi idarenin temsilcisi muhtar arasında kalan köylülerin çatışması ve sorunları üzerine kurulmuştur.

1937 yılında *Kuyucaklı Yusuf* isimli romanını yazan Sabahattin Ali 1940'lı yılların önde gelen yazarları arasına girmiş, toplumcu gerçekçilik akımının Türk edebiyatındaki en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul görmüştür. Ali, eserlerini toplumun dinamiklerine göre şekillendirmiş ve toplumu derinden etkileyen sorunları ele alarak iz bırakan bir yazar olmuştur. Bazı eserleri ise okunmakla kalmamış, film haline de getirilmiştir. Ali'nin eserleri birçok makale ve akademik edebi araştırmalarda konu olarak seçilip incelenmiştir. Bu bölümde, Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* eseri toplumcu gerçekçilik açısından incelenecektir.

Sabahattin Ali, maddi açıdan güçlü olanın sözünün geçtiği bir dönemde yaşamış, İstanbul, Çanakkale ve Edremit'te eğitim hayatını sürdürmüş, muallim mektebinde şiir ve öykü denemeleri yazarak edebi hayata adım atmıştır. Yaşadığı yerleri yazdığı eserlerde mekân olarak tercih eden Sabahattin Ali, gerçek hayatı ile edebi hayatı arasında bir bağ kurmuştur. Sabahattin Ali'nin kendi yaşamından etkilenerek eserlerine yansıttığı olaylar, mekânlar ve kişiler *Kuyucaklı Yusuf* romanında da görülür.

Sabahattin Ali'nin Türk edebiyatındaki en seçkin özelliği ise romanlarında batılılaşmadan ziyade Anadolu coğrafyasını ele alması gelir. Eserlerinin kaynağını Anadolu'daki her kesimden küçük, sıradan insanlar oluşturur. "Sıradan insanların hikâyeleri, vak'a hikâyelerinin yerini alır" (Enginün, 2005, s. 243). Genelde alt sınıfa mensup sıradan insanların yaşamlarını ve sorunlarını, sosyal ekonomik çelişkileri, geçim sıkıntısını, toplumsal düzensizlikleri, emek sömürsünü, çocuk ve kadın ezilmişliğini ve yoksulluğunu, zengin-fakir, ağa-köylü çatışmasını, köy ve şehir yaşamını eserlerinde konu olarak seçmiştir. Romanlarında dile getirdiği sorunlarda toplumun örf ve adetleri yoğun olarak işlemiştir. Bir başka toplumcu gerçekçi yazar olan Orhan Kemal'de olduğu gibi Ali de konularını sosyal sorun ağırlıklı yelpazede yapılandırarak sosyal gerçekleri olduğu gibi yansıtmıştır (Şeker, 2022).

Halkla iç içe olmuş, olaylara onların bakış açısından bakmış ve onların düşüncelerini, sorunları ele alan eserler vermiştir. Ali 1936'da vermiş olduğu bir röportajda yazar ve halk arasındaki ilişkiyi şu şekilde anlatmıştır: "Kitle ile beraber ıstırap çekmeyen, halkın sevinci ile yüzü gülüp onun isyanı ile şaha kalkmayan, nabızı kitlenin nabızı ile aynı tempoda atmayan adamın kitleye "sen" diye hitap etmesi hatta gülünçten de ileri bir şeydir" (Altınkaynak, 2008, s. 34). Ali her daim halkın tarafında olmuştur. Ona göre sanat halkçıdır ve halk meselleri ile ilgilenir. Türk halkının yaşantısını iyi bildiği için eserleri bu yönde halkın anlayabileceği sevedir. Eserlerini konuşma dili ile yazmış, ağır ve dolaylı anlatım yerine açık ve net ifadeler kullanmıştır.

Ali, eserlerinde romantizmi ve gerçekliği bir arada kullanmıştır. Ali'nin gerçekçiliğinde öğretmen olarak çalışırken yapmış olduğu gözlemler etkin olmuş, halkın yaşamını gözlemlemiş, gözlemleri sonucu halkın hayatı ile ilgili geniş bilgiye sahip olup eserlerinde gözlemlemiş olduğu olayları anlatmıştır. Ali, muhalif bir aydın kimliğine sahiptir, döneminin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu ve yaşanan sıkıntıları ve bunların birey üzerindeki etkilerini eserlerinde ideolojik bir yaklaşımla ele almıştır. Ancak salt ideolojik bir kaygı duymadan romantik bir toplumcu gerçeklik benimsemiştir. Gerçekçi öğelerle yazdığı eserleri sırf gerçekçi olsun diye hayattaki romantik öğelerden de

soyutlamamıştır. Ona göre hayat içerisinde barındırdığı birçok bileşenle bir bütünlük kazanır. Küçük, sıradan insanların beşeri özelliklerinden yararlanır onların gündelik yaşantısında var olan aşk, sevgi ilişkilerini de eserlerinde kullanır ve böylelikle romantik bir toplumcu gerçeklik yansıtır. Toplumun her kesiminden insanları bir ortamda toplar ve toplumun ileri bir seviyeye gitmesi için bir hedefinin olması gerektiğini düşünür ve bunu eserlerinde objektif bir şekilde yansıtır. Romantizm ve gerçekliği başarılı bir şekilde kullanarak bunu yapar. Bu açıdan örneğin romandaki "Yusuf karakteri ile toplumsal yozlaşmanın arka planı anlatılmaya çalışılırken ön planda romantik birey gerçekliğine vurgu yapılır" (Karabulut & Biricik, 2019, s. 68).

Eserlerinde aşk ve kadın ağırlıklı bir şekilde yer alır. Nitekim eserlerine baktığımızda "toplum gerçeklerini açık olarak yansıtan Sabahattin Ali, ilk öykülerinde romantik, duygusal bir aşkı konu almıştır. Ancak giderek aşk da toplumsal çerçevede somut ve gerçek bir olguya dönüşmüştür" (Önertoy, 1984, s. 140). Ali, döneminde var olan kadın ve cinsiyet eşitsizliği sorunlarına da değinir. Cinsiyet eşitsizliğinin hüküm sürdüğü o yıllarda toplumun kadın ve erkeğe biçtiği standart kalıplar mevcuttur, Ali romanında kadın ve erkek temsillerine yer verirken, toplumsal gerçekliği ve bağlamı öne çıkarır. Erkeğin toplumsal rolünü, kadın karakterlere göre daha baskın ve sözü geçen olarak işlemiş, kadın karakterler erkek egemen dünyanın birer nesnesi olmuşlar. "[K]adınlar aleyhine kurulu ataerki toplumunda yoksulluk belirleyici unsur olmuştur" (Şeker, 2022, s. 31). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hâkim olduğu toplumsal yapıda zorluk, sıkıntı ve adaletsizlikten kadınların erkeklerden daha çok etkilendiği görülmektedir.

Bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Rus toplumunda var olan ve edebiyatında da yansıtılan kadın erkek eşitsizliği sorunu ve kadının toplumdaki sınırlı ve geleneksel rolü Ali tarafından da ele alınır. Rus toplumunda toplumcu gerçekçilik akımı çıktığı dönemde kadının tek amacı iyi bir evlilik yapıp yaşamını sürdürmektir. İyi evlilikten kasıt erkeğin toplumda görev ve maddi açıdan iyi seviyede, üst kesimden birinin olmasıdır. Rus yazarlar bu sorunsalı eserlerinde yansıtmıştır, buna en güzel örnek Tolstoy'un *Anna Karenina*'sıdır. Aynı şekilde, Ali kadın ve kadını içine alan sorunlara eserlerinde toplumsal sorunlar içerisinde yer verir. Ezilen kadın sorununu eserlerinde işler. Kadınların ezildiklerini kendilerini ifade edemediklerini bu yüzdende ülke için bir yarar sağlamadıklarını ifade eder. Kadın motifini kullanarak toplumda var olan ahlaki yozlaşmayı okura aktarır. Kadınları eserlerinde konu ederken onları aşağılamak veya eleştirmek yerine onları bu hale getiren nedenleri inceler, yozlaşmış düzen ve patriarkal yapıyı onların durumunun sebebi görerek eleştirir. Toplumun şartlarından ötürü toplumda kadına layık görülen durumu yansıtır. Başboğa'ya göre:

Sabahattin Ali'nin hikâyelerinde toplumun farklı kesimlerinden kadınlar yer alırlar. Bu kadınlar genellikle yüceltilen, uğruna fedakârlık yapılan, kültürlü kadınlardır. Bir şekilde toplumun genel ahlaki kabullerinin dışında bir hayatı olan kadınlar bu durumları sebebiyle suçlanmazlar. Kendi durumlarının bir sonucu olarak böyle bir hayat yaşadıkları gösterilir (Başboğa, 2018, s. 363).

Toplumcu gerçekçi edebi anlayışının temel özelliklerini yansıttığı *Kuyucaklı Yusuf* romanının kısa bir özetine değinirsek eğer, Sabahattin Ali bu romanında anne ve babası eşkıyalar tarafından öldürülerek kimsesiz kalan bir çocuğun acı dolu hayatını anlatmaktadır. Kaymakam Selahaddin Bey, Yusuf'u yanına alarak onu büyütür. Geldiği köy Kuyucak olduğu için de çevrede ona Kuyucaklı Yusuf olarak hitap edilir. Kaymakamın eşi Şahinde Hanım, Yusuf'u istemez ve sürekli sorun çıkartır. Yusuf'a karşı, Selahaddin Bey ne kadar iyi ise Şahinde Hanım da o kadar kötüdür. Abi kardeş gibi büyüyen kaymakamın kızı Muazzez ve Yusuf çok iyi anlaşır. Ancak bu iyi anlaşma

zamanla yerini aşka bırakır. Muazzez'e kötü laf atan Hilmi Bey'in oğlu Şakir'i iyice döven Kuyucaklı Yusuf, Muazzez'e âşık olduğunu kesin olarak anlar. Dayak yiyen Şakir ise olayı inada bindirir ve Muazzez ile evlenmek için elinden geleni yapar. Kaymakam Selahaddin Bey'i sarhoşken kumar oynatarak kızını ister. Bu durumu duyan Kuyucaklı Yusuf elinden geleni yapar ve buna engel olur. Bu olaylardan sonra Muazzez, Yusuf'a âşık olduğunu itiraf eder. Şahinde Hanım ise kızının bu sevgisine asla onay vermez ve Yusuf'la evlenmesini istemez. Kaymakam bey, kızı ve Yusuf'a kol kanat gererek Yusuf'a belediyede iş verir. Ancak kaymakam kısa bir zaman sonra vefat eder. Göreve yeni gelen kaymakam ile bir olan Şahinde Hanım, Kuyucaklı Yusuf'un tahsildar olarak görevlendirilmesini sağlar. Yusuf'un görevi gereği köy köy dolaşmasını ve evden uzaklaşmasını fırsat olarak gören Şahinde Hanım ve Şakir, Muazzez'i yoldan çıkarır ve eğlence ortamlarında onu içkiye alıştırmaları, Muazzez kötü yola düşmek üzeredir. Köyde dedikoduları duyan ve tüm bunlara dayanamayan Kuyucaklı Yusuf evi bastığında Muazzez'i içki masasında görünce Şakir'i ve Şahinde Hanım'ı öldürür. Kurşunlardan biri de Muazzez'e isabet eder. Yaralı olan Muazzez'i alarak ortamdan uzaklaşan Kuyucaklı Yusuf, yolda Muazzez'in öldüğünü fark eder. Ölen Muazzez'i bir yere gömdükten sonra Kuyucaklı Yusuf, üzgün ve kırgın bir şekilde dağlara doğru gider.

Kuyucaklı Yusuf romanında aşk ön plana çıkar, Ali, aşk teması üzerinden toplum eleştirisi yapmaktadır. Ali, romanda toplumsal sorunlara ve insanların günlük yaşamına duyarlı bir şekilde yaklaşır. Anadolu'daki kasaba, köy yaşamını ve kasabalının, köylünün günlük mücadelesini, geçim derdini ele alır. Sınıf farklarını, yoksulluğu, eğitim eksikliğini ve kırsal kesimin sert koşullarını betimler. Köylü sınıfının yaşadığı güçlükleri ve adaletsizlikleri göstererek toplumsal sorunları eleştirir. Aynı zamanda karakterlerin içsel çatışmaları ve insanlık hallerini de ele alır. Romanın ana fikirlerinden biri olan güçlü ve güçsüzün çatışmaları ön plandadır. Bununla birlikte ana karakter olan Kuyucaklı Yusuf'un toplumsal rollerinde özgürce seçim yapamadığı, geçim sıkıntısı ve ahlaki kuralların karar mekanizmalarını etkilediği görülmektedir.

Kuyucaklı Yusuf, 1903 ve 1915 yılları arasında Edremit kasabasında geçer. Ali, romanda çağın siyasal olaylarına pek fazla odaklanmadan değinir: "Hürriyetin ilanından beri oldukça kendilerini gösteren bu devlet kuvvetlerine karşı halk, eski zaptiyelere yaptığı gibi laubalilik gösteremiyor" (Ali, 2020, s. 94). Seferberlik, Balkan Savaşları'ndan kısaca bahseder. Romanın zamanına işaret eden bir diğer ifade, "Balkan Harbi'nde yaralanıp tebdilihava için babasının yanına, Edremit'e gelen bir doktor yüzbaşısına kendini muayene ettirdi (Ali, 2020, s. 108) ifadesidir. Bu cümleden 1912 Balkan Savaşı'nın henüz yaşanmış olduğu anlaşılıyor. Yıkılmakta olan imparatorlukta yaşanan toplumsal sorunları ele alır. Ali, 1937 yılında yayınlanan eserinde Tek Parti döneminin toplumda var olan sorunlara yaklaşımını örtülü bir şekilde eleştirmiştir. Bürokrasinin kasaba zenginlerinin yaptıklarına karşı sessiz kalması söz konusu kasaba halkı olunca da taraflı davranması eleştirilmektedir. Var olan düzen, "[k]öylünün, işçinin, dertlerine sırt çevirir. Buna karşılık, toprak ağalarını ve özellikle filizlenmekte olan burjuvaziyi korur" (Bezirci, 1994, s. 179). Buna en güzel örnek Şakir'in tecavüz, cinayet ve bıçaklama gibi suçları olmasına rağmen ailesini gücü sayesinde suçsuz kalmasıdır. Selahattin Bey'i, bir kaymakamı suçu örtmesi için bürokrasi ve yakınındaki eşrafın sıkıştırması üzerine, Ali şunları yazmıştır:

Memleketin bütün sözü geçen takımı seferber hale gelerek Selahattin Bey'i sıkıştırmaya başladı...Memleketi asıl idareleri altında bulunduran bu adamların karşısında bir hükümet memurunun ne kadar az kıymeti olabileceğini; bir kaymakamın, aşağı yukarı, kendisine itibar edilen, fakat işlerine engel olmaya

başlayınca derhal tüydürülen bir kukla olduğunu bildiği için, vaziyetten tamamen ümidi kesmiş gibiydi (Ali, 2020, s. 55).

Sabahattin Ali, *Kuyucaklı Yusuf* eserinde köylünün sıkıntılarını yansıtır, ezilen köylü ve ezen toprak sahiplerini, haklıyla haksızın kavgasını bu eserde tartışmaya açar. Çelik ve Kolaç yaptıkları şu değerlendirme ile bu durumu desteklerler:

Henüz işçi sınıfı, bütünüyle toplumcu gerçekçi yöntemlerle ele alınmaz. Ancak halka dönüş, toplumsal etkinlik sürecine giren yeni bir insanı haber verir. Mesela Sabahattin Âli'nin Kuyucaklı Yusuf'u. Bu yeni, yarı feodal bir yapının veya yoksulluktan bıkmış bir toplumun insanı, oluşmakta olan yeni bilinçteki insanı yansıtır (Çelik & Kolaç, 2012, s. 31).

Yusuf ezilmekte olup fakat sesini çıkaramayan köylüyü Osmanlı toplumundaki bürokrasiye ve kasaba eşrafına karşı korumaya kalkan kahraman rolünü üstlenecektir. Bezirci, Yusuf'un eşraf ve bürokrasiyle bireysel çatışmasının, aslında toplumsal/sınıfsal, çelişkinin bireydeki yansıması olarak tanımlar (Bezirci, 1994, s. 186). Onun bireysel mücadelesi aslında halkın tepkisi, mücadelesi ve değişim istemesidir. Fakat toplumdaki bu sorunla ilgilenen Ali sorunu sadece tasvir etmiştir çünkü "toplumun o dönemki geri kalmışlığını göz önünde tutarak gerçeği zorlamamış ve bu belirtme işinde fazla ileri gitmemiştir, gidememiştir" (Bezirci, 1994, s. 186). Gorki'nin eserindeki gibi değişim için bilinçli, istekli, cesur işçiler bu romanda görülmemektedir.

Ali, dönemin toplumunda var olan sosyal sınıf farklarını ve sosyal sorunları eleştirel bir bakış açısıyla sunar. Toprak sahiplerinin köylüler üzerindeki güçlerini ve köylülerin hayatlarını nasıl etkilediklerini, zeytin emekçilerinin durumunu ve sömürülmesini anlatır. Köylüler bürokrasinin de desteğini alan toprak ve mal sahiplerine karşı güç durumdadır. Kendisi de bir köylü olan Yusuf, zeytin amelelerinin yaşam tarzını ve ihtiyaçlarını anlar, onların sömürülmelerini ve ezilmelerini gördükçe onlara yardım etmek ister. "Yusuf, işçilerin dilini de herkesten iyi anlıyordu. Bazı mal sahipleri, kadınların, yanlarında getirdikleri emzikli çocuklarına meme vermelerine bile müsaade etmezlerken, Yusuf onların biraz yorulduğunu görür görmez derhal işi bırakırdı" (Ali, 2020, s. 22). Ali, Yusuf'un karakterini ve toplumdaki rolünü açıklar, Yusuf, çevresini, doğayı, ağaçları ve insanları gözlemler ve onları anlama yeteneğine sahiptir. Yusuf'un "[a]nladığı doğanın, ağaçların, bir de zeytin tarlalarında çalışan işçilerin dilidir (Karabulut & Biricik, 2019, s. 62). Bu yeteneği, işçilerin ihtiyaçları ve koşullarına duyarlı olmasını sağlar. İşçilerle iyi bir şekilde iletişim kurabilmesinin, onun işçiler tarafından kabul görmesine ve empati kurmasına yardımcı olduğu görülür. Kadın işçilerin bebeklerini emzirmelerine izin verilmemesi, toplumdaki cinsiyet ayrımcılığı ve haksızlığı gösterir. Toplumsal adalet ve insani değerlerin yok sayılmasına, haksızlıklara karşı çıkar ve işçilerin insancıl bir muamele görmelerini ister. Ali, Yusuf'un ağzı ile toprak sahiplerinin köylülere, zeytin amelelerine nasıl muamele ettiklerini, onları insan yerine koymadıklarını şöyle anlatır: "bu fakir işçilere bu köpek muamelesini yapmaya neden lüzum görüyorlardı?" (Ali, 2020, s. 23) Yusuf'un bu sözleri, o günkü toplumsal düzende var olan haksızlığın yanı sıra insancıl bir düzenin yoksunluğunu da anlatır.

Kuyucaklı Yusuf romanında aşk ön plana çıkar. "Ne var ki bu, bir "eksen konu" dur. Onun çevresinde daha önemli "yan konu"lar yatmaktadır. Meşrutiyet döneminde Edremit'in görünümü, toplum yapısı, memurların yaşayışı, eşrafla yönetimin ilişkileri, halkın durumu... Ve bunlara bağlı olarak birtakım gerçekler" (Bezirci, 1994, s. 175) romanda anlatılır. Ali, sosyal konulu bu romanda aşk teması üzerinden toplum eleştirisi yapmaktadır. Ali, kaymakamın himayesinde olan yetim ve öksüz Kuyucaklı Yusuf ve kaymakamın kızı Muazzez'in aşkını anlatır. Romanda sevgililerin birleşmesi, tuzak kurma, intikam ve mutsuz sonla beraber toplumsal, sınıfsal sorunlar, geçim sıkıntıları da

yer alır. Romandaki aşk teması üzerinden Ali, toplum eleştirisi yapar. “[A]şk olgusu kişisel durumları aşarak gelip bir yerde sınıf ayrımları, eğitim sorunları, aile düzenleri gibi toplumsal durumlara bağlanıyor. Böylece, kişisel dram son çözümde toplumsal dramla birleşiyor” (Bezirci, 1994, s. 176). Toplumun ve kişilerin hataları sonucu Yusuf ve Muazzez’in aşkları engellere takılır. Şakir ve Şahinde Hanım toplum tarafından daha ahlaklı ve eğitilmiş olarak yetiştirilseler ve terbiye almış olsalardı, Yusuf ve Muazzez’in aşklarını engellemeyecektiler.

Sabahattin Ali, romanda toplumdaki evlilik sorununa da değinir. Ali’nin yaşamı incelendiğinde, babası Ali Selahattin Bey ve annesi Hüsniye Hanım’ın evlilikleri Ali’nin evlilik konusuna yaklaşımını etkilemiştir. Babası Selahattin Bey, mesleğinden ötürü çeşitli yerlerde görev yapmış, çok da sakin geçmeyen bekârlık döneminden sonra evlenmek istemiş ve kendisinden on beş yaş genç olan Hüsniye Hanım ile evlenmiş. Ali, buna *Kuyucaklı Yusuf* romanında şu cümleler ile yer verir: “Selahattin Bey, gençliğini deli gibi geçirdikten hayatın tadılmadık zevkini bırakmadıktan sonra, birdenbire yoğunlaştığını, artık daha fazla koşacak kuvveti olmadığını görmüş ve bu kendisinden tam on beş yaş küçük kızla evlenivermişti” (Ali, 2020, s. 6). Ali, bu evliliği *Kuyucaklı Yusuf* ta kaymakam bey ve eşi üzerinden yansıtır. Ve bu evlilikle toplumun evlilik anlayışını eleştirir. Birbirine yaş, kültür ve kişilik olarak uygun olmayan evlilikleri toplumun bir sorunu olarak görür, “Sabahattin Ali’ye göre evlenme yaşça, kafaca ve yaradılışça birbirine yakın kimseler arasında olmalıdır” (Bezirci, 1994, s. 177). Sırf evlenmiş olmak için sevmeden tanımadan yapılan evlilikler toplumda çokça görülmektedir, bu da kişilere, aile yapısına ve topluma zarar vermektedir. “Bizim küçük Anadolu şehirlerimizde bu müzmin evlenme hastalığı daima hüküm sürmektedir. En kuvvetliler bile bir iki sene dayanabildikten sonra bu amansız mikroptan yakalarını kurtaramazlar ve kör gibi, önlerine ilk çıkanla evleniverirler” (Ali, 2020, s. 6). Ebeveynleri, fikir ayrılıkları ve annesinin sinir hastalığından dolayı mutsuz bir evlilik yaşar. Sabahattin Ali’nin romanlarını incelediğimizde aile içi geçimsizlik çokça yer alır. Evliliklerin başlarında, Selahattin Bey karısını “güzel bir kedi, bir kuzu gibi sevdi. Lakin derhal anladı ki, bu kızcağız kendisini hiç de küçük, basit görmemekte, bir müsavat istemektedir.” Ali’nin “sinirli ve manen bozuk bir mahlûk” (Ali, 2020, s. 7) olarak tanımladığı Şahinde Hanım aslında annesini temsil etmektedir. Akdemir’e göre: Sabahattin Ali, annesi ve babası arasındaki anlaşmazlıkların kaynağı olarak annesini görür. Annesi ile ilişkilerinin iyi olmaması ve romanda yer verdiği manen bozuk bir mahlûk tasviri annesini suçladığının göstergesidir (Akdemir, 2014, s. 28). Babasının annesine oranla pasif olduğu da *Kuyucaklı Yusuf* romanındaki Kaymakam Selahaddin Bey’de gözlemlenir.

Yusuf’la Muazzez, kaymakam bey ve eşinin aksine birbirlerini severek evlenseler de bu evliliklerini mutlu bir şekilde sürdürmelerine yetmez. Yusuf’un maddi açıdan yoksunluğu onun bazı olaylara karşı koymasına engel olur. Toplumdaki evlilik sorunlarına bir başka örnekte ise Şakir’in babası fabrikatör Hilmi Bey eşini aldatır, bu da Şakir’in kişiliğini etkiler, Şakir hovardalığı evliliğe tercih eder. Buradan şu sonuç çıkar: “[p]aranın/çıkarın egemen olduğu toplumlarda öteki kurumlar gibi aile de sağlam temellere yaslanmaz, bozulmaya elverişli bir nitelik taşır, evlilere genellikle mutluluk getirmez” (Bezirci, 1994, s. 179).

Sabahattin Ali toplumsal cinsiyet konusunu, o dönem toplumunun cinsiyet rolleri ve kadın-erkek ilişkileri açısından ele alır. Toplumsal cinsiyet konusu toplumcu gerçekçilik anlayışı çerçevesinde değerlendirilir. Ali, cinsiyetçi bir toplumda eserlerini yazmış ve bu toplumun gerçeklerini aktarmaya çalışmıştır (Şeker, 2022, s. 32). *Kuyucaklı Yusuf* romanının yansıttığı dönemdeki şartlar erkek egemen sistemin üretilmesine hizmet etmektedir. Romanda, birbirleri ile yarış ve savaş içerisinde olan erkek karakterlerden

toplumsal ve maddi olarak güçlü olanın sözünün geçtiği, değer gördüğü anlatılır. Toplumsal ve ekonomik güce sahip olan erkekler karşında kadınların sosyal statüleri düşüktür. Ali, bununla beraber özellikle yalnız ve yoksul kadınların içinde buldukları çaresiz durumlara da eserinde yer vermiştir. Buna, zeytinliklerde çalışan ve sonrasında Selahattin Bey'in ailesine hizmet etmek için alınan Kübra ve annesi örnek olarak verilebilir. Tecavüze uğrayan Kübra'ya kasabanın ileri gelenleri tarafından yapılanlar ve uğramış olduğu tecavüzün bir şekilde cezasız kalması toplumda hâkim olan adaletsizliğin kendini göstermesidir. Kasabada suça bulaşan kasabanın ileri gelenleri hakkında şikâyet yapılmaması, kaymakamın bilmesine rağmen buna sessiz kalması ataerkil toplumda kadının hor görülmesinin yanı sıra adaletsizliğe de örnektir. Toplumda kadınlar üzerinden erkeklerin yarattığı ataerkil sistemin etkinliği korunmaktadır. Kaymakam Selahattin'in eşi Şahinde kadın olmasına rağmen ataerkil toplumun beklentilerine hizmet etmektedir. Geleneksel Türk romanlarında yaratılan tipik üvey anne rolündeki Şahinde, kızı Muazzez'i eğlence ortamlarına götürüp maddi anlamda ondan yararlanır ve bu durumun suçlusu olarak eşi ve Yusuf'u görür, "[o]nlar bu evin istikbalini düşünmüş, akıllıca hareket etmiş olsalardı, şimdi Şahinde'yle kızı, elin heriflerine dalkavukluk edip onları eğlendirmeye mecbur kalmazlardı" (Ali, 2020, s. 203). Aslında Ali burada Şahinde'yi buna iten ve onun yozlaşmasına sebep olan toplumu eleştirir.

Kuyucaklı Yusuf romanındaki erkek karakterlerin analizi yapıldığında, bu karakterlerin hepsi toplumda gerçekten var olan tiplerinin örneklendirilmesidir ve kendilerine toplum tarafından biçilen rolleri yerine getirirler. Romanda erkeğin toplumsal rolü güçlü ya da güçsüz, varlıklı ya da geçim sıkıntısı çeken, baskın ya da pasiftir. Yusuf fazla sessiz, içine kapanık, kendi halinde doğayı seven, sözü dinlenen, sevgisine sahip çıkan mert bir delikanlıdır. Haksızlıklara karşı ses çıkarmadan direnmeye çalışır. Yusuf yetim ve öksüz olmasından dolayı içine kapanıktır. Yalnız ve bağlanma duygusu olmadan tek bir birey olarak yaşayan Yusuf hayatına Muazzez girene kadar sosyal yaşama katılmaz. Muazzez'den karşılık görememekten korktuğu için de Muazzez aşkını itiraf edene kadar sessiz kalır. Aşkına sahip çıkan Yusuf aşkı için her şeyi yapar ve ilişkide sözü geçen kişi olur.

Kaymakam Selahaddin Bey, toplumda önemli ve saygın bir unvanı olsa da karısına karşı ses çıkaramayan, pasif, baskın olmayan, silik bir erkektir. Şakir karakteri ise yine gerçek hayata uyarlanan kötü ve ahlak dışı davranışlarda bulunan sürekli babasının sayesinde sorumluluklarından kurtulan, başına her dert açtığına babası sayesinde kurtulan, baba parası yiyen bir tiptir. Aynı zamanda kadınlara karşı zaafi bulunur, evli bir kadın olan Muazzez'e takıntısı vardır. Bu, toplumsal olarak yanlış bir harekettir: "Kasabada herkese yaka silktirmiş bir çocuktuk. Ayyaş, hovarda, ahlâksız bir şeydi. Babasını kazandığı parayı Rum orospular veya İzmirli oğlanlarla yiyor, etmediği rezalet bırakmıyordu" (Ali, 2020, s. 27). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere romandaki ahlak dışı hareketlerde bulunan kötü karakterlerden biridir. *Kuyucaklı Yusuf*'ta erkeğin toplumsal rolü incelendiğinde içerik, karakter, söylem analizi yapıldığında şu sonuçlara ulaşabilir: erkek egemen toplumsal yapıda toplumsal ve ekonomik gücü elinde tutan erkeklerin diğer erkeklerden üstün olduğu görülür, sosyal sınıf farkları, insanların yaşamını büyük ölçüde etkiler.

Sonuç

Toplumcu gerçekçiliği eserlerinde işleme açısından Maksim Gorki ve Sabahattin Ali'nin benzerlik ve farklılıkları bu bölümde ele alınmıştır. Her iki yazar mensup oldukları ülke edebiyatlarında önemli bir yere sahiptir. Toplumcu gerçekçilik akımının etkisiyle yazdıkları *Ana* ve *Kuyucaklı Yusuf* romanlarında toplumsal sorunlara, sınıf ayrımcılığına ve insanların yaşadığı sorunlara değinmişlerdir.

Farklı dönemler ve ülkelerde yaşamış olan bu yazarlar ülkelerinin genelinde yaşanan sorunları birebir tecrübe etmiş ve bunları yansıttıkları eserler yazmışlardır. Gorki'in eserlerinin ana mekânı Rusya'dır, Çarlık Rusya'sından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne geçiş sürecinde yaşamıştır. Eserleri genellikle Rusya'nın farklı yerlerindeki yaşamı, toplumsal sorunları ve devrimci değişimi ele alır. Aynı şekilde, Sabahattin Ali, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinin etkisinde edebi eserler yazmış, eserlerinde ana mekân olarak Türkiye'nin belli (Edremit, İstanbul gibi) yerlerini kullanmıştır. Genelde gerçek yaşamlarında gözlemledikleri veya tecrübe ettikleri olaylar eserlerinde konu olarak kullanılmıştır. Toplumcu gerçekçiliğe göre sanatın yansıtma özelliğini (Moran, 1972, s. 53) bu noktada görmek mümkündür. Bu tür olayları eserlerinde kullanırken yazarlar toplumcu gerçekçilik akımının ilkelerini dikkate alarak eserlerini oluşturmuşlardır. Gorki, gözlemlediklerini Marksist görüşe göre yeniden kurgulamış, Ali halkçılık ilkesi üzerinden uygulamıştır. Sosyal adaletsizlik izleği üzerinden eserlerini işlemişlerdir. Toplumlarında var olan ahlaki yozlaşmanın aslında sosyal adaletsizlikten kaynaklandığını iletmışlerdir.

Genel hatlarıyla bakıldığında toplumcu gerçekçilik, Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkmış, Türk edebiyatının erken döneminde karşılığını bulmuştur. Fakat bu tam bir aktarım şeklinde olmamış, Sovyet modeli doğrudan taklit edilmemiş evrim geçirerek Anadolu'nun kendine has koşullarına uyarlanmıştır. Türk toplumunun yapısal özellikleri, sınıfsal dinamikleri ve kültürel bağlamı Rus toplumundakinden farklıdır. Bu farklılıklar, toplumcu gerçekçiliğin Türkiye'de farklı bir biçimde gelişmesine yol açmıştır. Türkiye, Sovyetler Birliği gibi bir komünist yönetim altında değildi. Bu nedenle, Türk edebiyatının toplumcu gerçekçilikle ilişkisi daha bağımsız bir temelde gelişmiştir. Şöyle ki:

[T]oplumcu gerçekçiliğin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde ortaya konmuş bir kavramsallaştırma olduğunun altını çizmek [gerekir]. Vurgulanmak istenen, sosyalist bir ülkenin iç tartışmalarından hareketle yapılmış bir karşılaştırmanın sosyalist olmayan bir ülkede tam karşılığını bulmaktan ziyade, ülkenin koşullarını gözler önüne sermesi noktasında bir ihtiyaca karşılık gelmesidir. (Yılmaz Altun, 2021, s. 159)

Türk yazarlar, Sovyetler Birliğindeki gibi resmi bir ideolojiye bağlı kalmadan ülkelerinin toplumsal sorunlarını incelemişlerdir. Ali, kendi toplumunun özgül sorunlarını ve gerçekliklerini yansıtarak *Kuyucaklı Yusuf* romanını yazmıştır. Ayrıca Sabahattin Ali, öğretmen olarak tayinin çıktığı yerlerde ve tutuklu olarak gönderildiği yerlerde farklı insan tipleriyle tanışmış bunu eserlerinde yansıtmıştır. Her iki yazar da kendilerinin gözlem kabiliyetinden yaralanıp gerçek yaşamdaki kişi ve olaylardan esinlenmişler, yaşadıkları çevreden eserleri için malzeme toplamışlardır. Nitekim gerçekçi yazarlardan da beklenen şey, toplumu konu edinmeleri ve toplumu gözlemleyerek elde ettikleri verileri eserlerinde başarıyla kullanabilmeleridir (Moran, 1972). Yaşadıkları toplumda gördüklerini anlatmışlardır, yani gözlem güçlerini kullanarak buldukları ortamı edebi eserlerinde gerçekçi bir dille tasvir etmişlerdir.

Her iki yazar küçük ya da sıradan insan temasından yaralanmıştır yani toplumun alt tabakasında bulunan insanlardan oluşan karakterler yaratmışlardır. Her iki yazarın eserlerinde sıradan insanların, köylülerin, işçilerin, suçluların, hayat kadınlarının, hırsızların sesleri duyulur. Bu insanların sosyal, ekonomik, politik şartlardan dolayı yaşadıkları sorunlar, ezilmeleri eserleri için ayırt edici bir özelliكتedir. Karakterlerini içinde buldukları konumlara götüren nedenlerle ilgilenmişler yani karakterler üzerinde etkili olan çevresel koşulları okura satır aralarında iletmışlerdir. Her iki yazara göre bu insanlar toplumdaki üst tabakada bulunanlara göre daha iyi ve ahlaklı insanlardır. Her iki yazar da yaşadıkları dönemde ülkelerinde ezilen, hor görülen ve kötü şartlarda yaşayan

küçük, sıradan insanların sesi olmuş ve hayatın gerçeklerini yansıtmışlar. Bu noktadan bakıldığında “toplumcu gerçekçiler...eserlerinde, burjuvazinin karşısına devrimci işçi sınıfını, proletaryayı, emekçi sınıfı ve geniş halk kitlelerini çıkarmış, onların sözcülüğünü üstlenmişlerdir” (Alver, 2014, s. 130). Karakterleri nezdinde mensubu oldukları ülkeleri betimlemişler ve bu ülkelerin gerçeklerini gözler önüne sermişlerdir. Karakterleri toplumun alt sınıfından gelen kişilerdir. Ana karakterleri, ailelerini koruma, toplumsal sorunlara ve yaşadıkları zorluklara karşı mücadele etmiştir. Gorki ana karakterlerini ideal, olumlu kahraman olarak yaratmış, Ali’de ise buna benzer bir karakteri idealize etme yoktur.

Gorki'nin eserinde işçi ve işçi sorunları ele alınırken, Ali bu romanında Gorki kadar işçi sınıfına değinmemiştir. Bunun nedeniyse henüz Türkiye’de Rusya’daki gibi bir sanayileşmenin başlamamış olmasıdır. Sabahattin Ali gibi yazarların eserlerinde “işçi sorunları görülse bile, Türk romanında, yeni gelişen sanayileşmeyi, ağalık ve patronluk arası bir tutumu olan fabrika sahiplerini ve bu fabrikalarda, köylülükten şehir işçiliğine doğru kaymaya çalışan işçileri, geniş anlamıyla anlatan romancı Orhan Kemal’dir” (Çelik & Kolaç, 2012, s. 38). Türk edebiyatında işçi sınıfı ve sorunları sanayileşmenin gelişmesiyle beraber geniş yer almaya başlamıştır. Ali Anadolu’nun köylerindeki yoksulluğu, haksızlığı ve adaletsizliği işler, köylülerin ve zeytin işçilerinin sorunlarını ele alır.

Ali, köylülerin ve zeytin işçilerinin sorunlarını ele alırken onların sömürülmelerini, ezilmişliğini gösterir fakat Gorki’deki gibi bir gruplaşma ve başkaldırma köylülerde görülmez. Yusuf’un bireysel mücadelesi ile bir başkaldırı yapılır. Eserlerindeki konular benzerlik taşır fakat Gorki’in eserlerinde ağır bir propaganda hissedilirken Ali’nin eserlerinde bu hissedilmez. Gorki’in eseri *Ana* politik bir içerikle donatılmıştır, sınıf mücadelesi, kapitalizme karşı direnme ve devrimci hareketlere odaklanır. *Kuyucaklı Yusuf*’ta köy kasaba yaşamı ve toplumun geleneklerinin, örf ve adetlerinin tasvirine odaklanır. Sabahattin Ali’nin eserlerinde mesaj verme kaygısı ilk bakışta görülmez. Ali’nin toplumcu gerçekçiliği, Gorki’de olduğu gibi sadece propaganda amaçlı değil, aynı zamanda sanatsal bir açıdan da değerli eserler üretmeye odaklanmıştır.

Her iki yazar, sanat toplum içindir anlayışını benimsemişlerdir. Nitekim, “sanat sosyal gerçekliğin yansıtılmasıdır” (Moran, 1972, s. 93) anlayışı bu bakış açısının bir parçasıdır. Buna göre, sanatçının işi, toplumun içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, kültürel ve politik gerçeklikleri doğru bir şekilde yansıtmak ve eleştirmektir. Yazarların, eserleri, toplumsal sorunların ve çatışmaların anlaşılmasına yardımcı olurken, aynı zamanda toplumsal değişimin bir aracı olarak da işlev görür. Sanatın çıkış noktasına insanları ve yaşadıkları sorunları koyup insanların daha iyi şartlarda yaşaması gerektiği fikrine yer vermişlerdir. Toplumu etkileme gücüne sahip olan edebiyatı kullanarak insanlara içinde buldukları hayat şartlarını gösterip bunun iyileştirilmesi için çaba harcama yönünde güdülemeyi amaçlamışlardır. İnsanın beşeri özelliklerini dikkate almışlar romantizm ve realizmin öğelerini harmanlamışlardır. Gorki’e göre realizm ve romantizm iç içe geçmelidir ve Rus edebiyatındaki romantizm ileride güzel günler görmektir. Ali de ilerici bir anlayışı eserlerinde yansıtır, geleceğin gözüyle olaylara bakar. Hayatın gerçeklerini yansıtırırken eserlerinde halkın anlayabileceği sade bir dil, halkın dilini kullanmışlardır.

Gorki ve Ali toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın gerçekliği konularını eserlerinde ele almışlar. Kadın ve erkeğin toplumdaki rollerini, konumunu, yaşadıkları sorunları ve deneyimlerini gözler önüne sermişlerdir. Yazarların eserlerinde eril ve dişil bireylerin cinsiyet kimliklerini inşa sürecine etki eden faktörler ve bunların bireylerin tutum ve davranışlarına yansması incelenmiştir. Serpil Sancar’ a göre sanayileşme ve ulus devlet

inşası cinsiyet rejimini belirler (2012, s. 26). *Ana*'da sanayileşmenin, *Kuyucaklı Yusuf* ta ise ulus devlet inşasının kadın ve erkekler için inşa ettikleri cinsiyet kimlikleri karakterler tarafından içselleştirilmiştir. Erkek egemen bir toplumda kadının hor görüldüğü, ezildiği, sindirildiği eserlerde vurgulanmıştır. Öte yandan “toplumcu gerçekçi eserlerde kadınların konumu, kapitalist üretim ilişkilerinin dayandığı sınıfsal eşitsizlikler dâhilindedir” (Şeker & Özcan, 2021, s. 253). İkili ilişkilerde, erkeğin yaptığı kabul edilebilirken kadının yaptıklarının ve tutunduğu tavrın kabul görmeyip yadsındığını vurgularlar, “en önemli meselelerden biri ise toplumsal eşitsizliğin varlık bulduğu üretim tarzlarında ataerkil yapının daima gücünü koruduğu ve yoksullar içinde kadınların sosyo-ekonomik statüsünün erkekler göre daha kötü olduğudur” (Şeker & Özcan, 2021, s. 255). Aziz Şeker ve Emre Özcan da toplumsal cinsiyet gerçekliğini inceledikleri toplumcu gerçekçi edebiyat çalışmalarında şu ifadeyi kullanmışlardır. “Toplumsal cinsiyet gerçekliği, edebiyat sosyolojisinin yoğunluk alanlarından biridir. Özellikle 19. yüzyıl sonlarında yükselen toplumcu gerçekçi edebiyatın, kadınların toplumsal yapı içinde maruz kaldıkları baskıcı mekanizmalara ve bu mekanizmalar karşısındaki mücadelelerine odaklanması mihenk taşıdır” (Şeker & Özcan, 2021, s. 255).

Sonuç olarak, bu çalışmada, iki farklı edebiyata ait yazarların toplumcu gerçekçilik anlayışı, bu anlayışı eserlerinde yansıtmaları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu anlayışı yansıtmaları, eserlerinden yapılan alıntılar ve bu alanda yazan eleştirmenlerden alınan alıntılarla beraber değerlendirilmiştir.

Kaynakça

- Akdemir, G. (2014). *Sabahaddin Ali'nin Kürk Mantolu Madonna ile Andre Maurois'nun İklimler Adlı Eserlerinde Ana Karakterlerin Aşk Bağlamında Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alangu, T. (1965). *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman II 1930-1940*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Ali, S. (2020). *Kuyucaklı Yusuf*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Altınkaynak, H. (2008). *Sabahattin Ali, Markopaşa Yazıları ve Ötekiler*. İstanbul: YKY.
- Alver, A. (2014). Türk Edebiyatında 1940'lı Yıllarda Yazılan Bazı Toplumcu Gerçekçi Romanların Emek-Sermaye Bağlamında Analizi. *SDU Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 129-152.
- Aydın, O., (2022). Atatürk'ün Halkçılık İlkesi Bağlamında Gorkiy'in Ana Adlı Romanının Yeniden Yorumlanması. *ODÜSOBİAD*, 12(3), 2467-2486.
- Başboğa, Ö. (2018). Sabahattin Ali'nin Cezalandırılan Kadınlarından Orhan Kemal'in O Biçim Kadınlarına. *Hece*.
- Çelik, Y. & Kolaç, E. (2012). *Çağdaş Türk Romanı*. Anadolu Üniversitesi.
- Çetinkaya, E. (2020). *Maksim Gorkiy ve Sabahattin Ali'de Toplumsal Gerçekçilik*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Gorki, M. (1992). *Ana*. (çev. Zaven Biberyan). Oda Yayınları.
- Kacıroğlu, M. (2016). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923-1940) Toplumcu-Gerçekçi Edebiyat Tartışmaları. *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 27-71.
- Kahraman, H. B. (2000). *Türk Şiiri, Modernizm, Şiir*. İstanbul: Büke Yayınları.
- Karabulut, M. & Biricik, İ. (2019). Sabahattin Ali'nin “Kuyucaklı Yusuf” Romanında Mekânın Poetiği. *Journal of Turkish Language and Literature*, 5(1), 56-70.

- Korkmaz, R. (1991). *Sabahattin Ali -İnsan ve Eser-*. Doktora Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Moran, B. (1972). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Temur, F. (2021). Maksim Gorki'nin "Ana" Yapıtında Toplumsal Gerçekçilik Etkisi: Pelageya Nilovna Özelinde Bir İnceleme. E. Aydemir & S. Sağlık (Eds.), *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler - III* içinde (s. 13-23). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Şeker, A. & Özcan, E. (2021). Toplumcu Gerçekçi Edebiyat Odağında Gazap Üzümleri'nde Toplumsal Cinsiyet Roller ve Kadın Gerçekliği. *Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 253-272.
- Şeker, A. (2022). Edebiyatta Realist Kuşağı Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisiyle Değerlendirmek. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (21), 26-41
- Önertoy, O. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı ve Öyküsü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sağ, R. (2017). Toplumcu Gerçekçi Türk Şiiri ve Hasan Hüseyin Korkmazgil. *Naif Sanat Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi*, 2(6).
- Sancar, S. (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*. İstanbul: İletişim
- Yılmaz Altun, Ö. (2021). Toplumcu Gerçekçilik ve Kemal Tahir Romanından Toplumu Okumak. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies)*, 7(15), 135-164.